

Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 785
POMORZE I MAZURY**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2014

Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 785
POMORZE I MAZURY**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

inż. Irena Mikołajczyk
mgr inż. Alicja Wituszyńska

Warszawa 2014

Redakcja techniczna

Elżbieta Jasińska

Irena Mikołajczyk

Rafał Tarasiuk

Alicja Wituszyńska

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-452-2

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20

Tel.: +48 (22) 505 45 70

Tel./faks: +48 (22) 826 93 22

E-mail: portal@fadm.pl

Internet: www.fadm.pl; www.polskifadm.eu

Spis treści

1.	Uwagi wstępne	7
2.	Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
2.1.	Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury (785)	8
2.2.	Pole obserwacji Polskiego FADN	9
3.	Analiza Wyników Standardowych	10
3.1.	Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	10
3.1.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
3.1.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	13
3.2.	Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	33
3.2.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	33
3.2.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	36
3.3.	Wnioski	54

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 3	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	10
Wykres 4	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).	11
Wykres 5	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).....	11
Wykres 6	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 8	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	14
Wykres 9	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 10	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	16
Wykres 12	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	17
Wykres 13	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	18
Wykres 14	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	19
Wykres 15	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	20
Wykres 16	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	21

Wykres 17	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	21
Wykres 18	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	22
Wykres 19	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	23
Wykres 20	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	23
Wykres 21	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	24
Wykres 22	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	24
Wykres 23	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	25
Wykres 24	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	26
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	27
Wykres 26	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	27
Wykres 27	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych ..	28
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	28
Wykres 29	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	29
Wykres 30	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 31	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	31
Wykres 32	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 33	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	32
Wykres 34	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 35	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	34
Wykres 36	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	34
Wykres 37	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej	35
Wykres 38	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	36
Wykres 39	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 40	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	37
Wykres 41	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 42	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 43	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 44	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 45	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	40
Wykres 46	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 47	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 48	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 49	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	43

Wykres 50	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie rolnym według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 51	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	44
Wykres 52	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	45
Wykres 53	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 54	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.	46
Wykres 55	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 56	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	48
Wykres 57	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 58	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 59	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	50
Wykres 60	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 61	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 62	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 63	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 64	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	53

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państwach członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (z ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- standardowa produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych rezultatów działalności uzyskanych przez gospodarstwa rolne w regionie Pomorze i Mazury prowadzące rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2012. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczną, ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SO „2004”², stanowiła co najmniej 4 000 euro. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Pomorze i Mazury³, w analizowanym roku wynosiło 75 396 gospodarstw.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2012 r. w regionie Pomorze i Mazury.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6).

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstwa, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

Analiza składa się więc z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Pomorze i Mazury, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw i strukturę Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

¹ Mikołajczyk I.; Wituszyńska A.: „Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 785 Pomorze i Mazury Część I. Wyniki Standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

² Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2004” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Cholewa I.; Osuch D.; Płonka R.: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

³ Goraj L., Osuch D., Sierański W., Ziętek I.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2010, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2010.

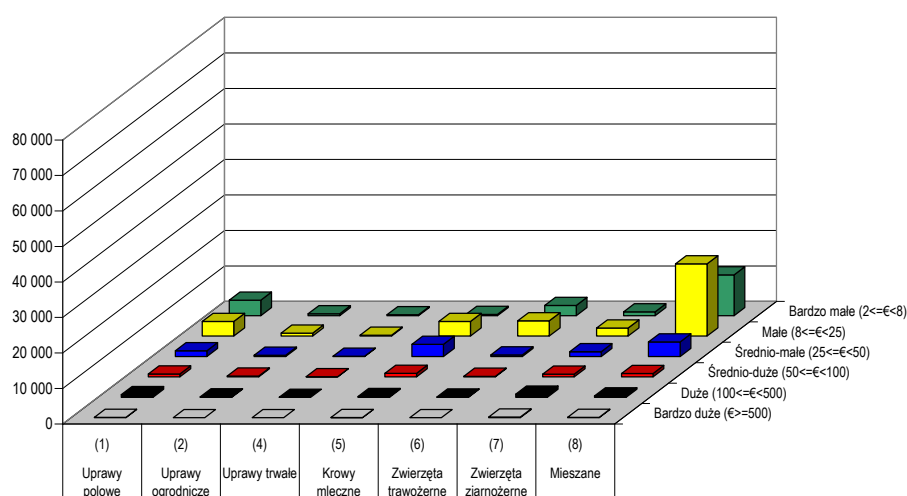
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę struktury gospodarstw według dwóch klasyfikacji, obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego. Rozkłady zostały zaprezentowane poniżej (patrz: Wykres 1 i Wykres 2).

2.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury (785)

W polu obserwacji regionu 785 (Pomorze i Mazury) znajdowało się 75 396 gospodarstw. Najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (typ 8 – 37 379 gospodarstw) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1 – 11 774 gospodarstw). Pod względem wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 4 tys. do 25 tys. euro (68 417 gospodarstw). W przedziale tym znajdowało się 91 % gospodarstw z tego regionu (patrz: Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

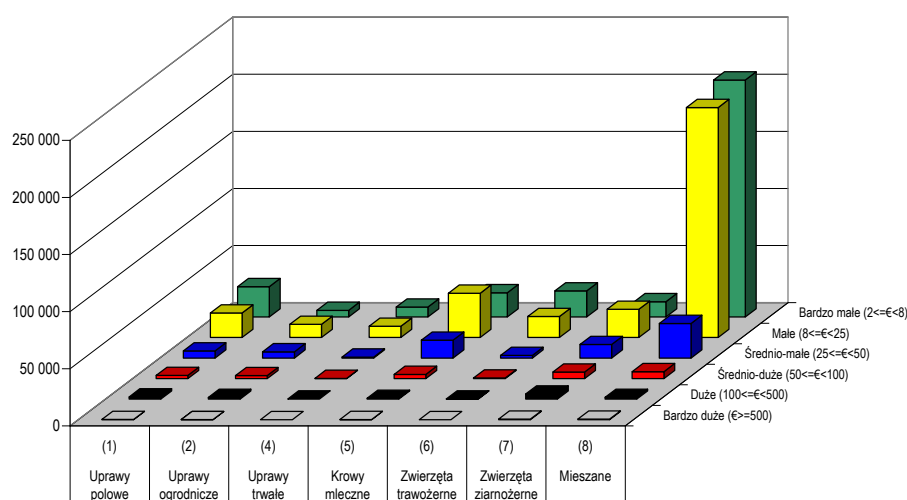

⁴ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (61%) oraz specjalizujące się w chowie krów mlecznych (11%) ogółu gospodarstw (patrz: Wykres 2). W przeważającej liczbie gospodarstw (96%) ich wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro. Te gospodarstwa należały do dwóch klas wielkości ekonomicznej (bardzo małe i małe).

Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

3. Analiza Wyników Standardowych

Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów oraz strukturę Standardowej Produkcji (SO), natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

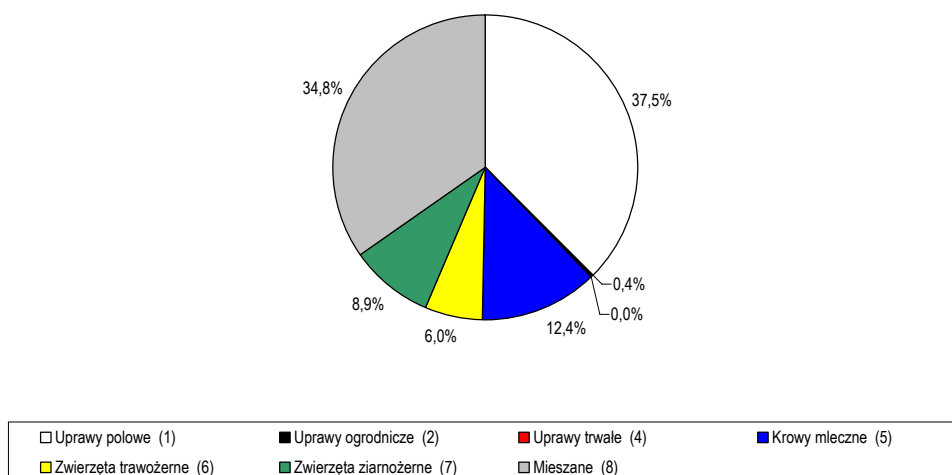
W Wynikach Standardowych według typów rolniczych nie został pokazany typ uprawy trwałe, ponieważ w regionie Pomorze i Mazury w grupie tej było tylko 14 gospodarstw.

3.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

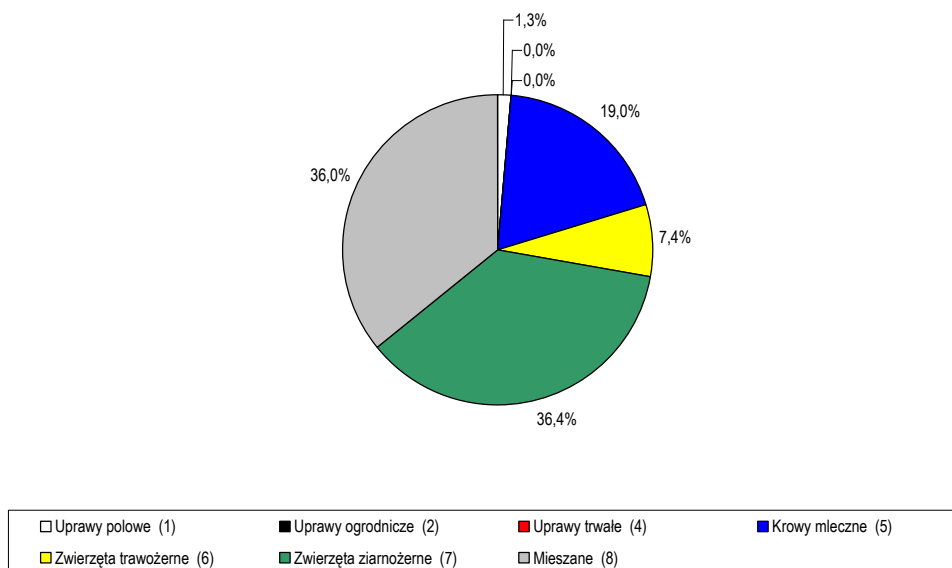
Wykres 3 wskazuje, że największy obszar użytków rolnych był w posiadaniu gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych oraz z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (odpowiednio 37,5% i 34,8%), a najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (0,4%).

Wykres 3 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

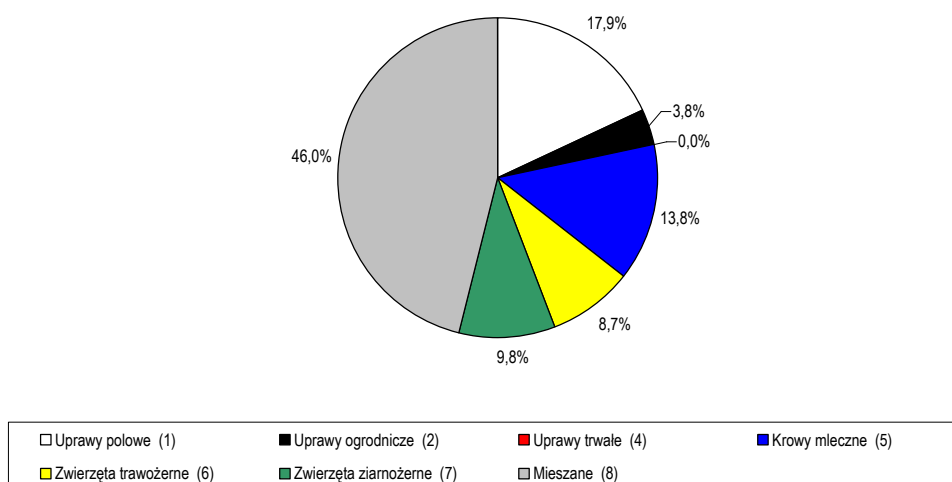
Liczebność zwierząt (w przeliczeniu na LU) zobrażowana przez Wykres 4 wskazuje, że w regionie Pomorze i Mazury 72,4% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach z produkcją zwierząt ziarnożernych, oraz mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą.

Wykres 4 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).

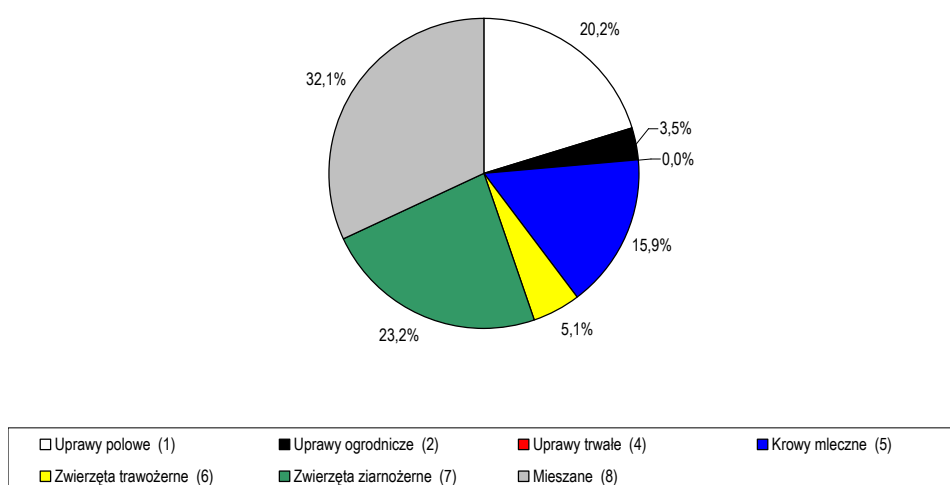
W gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą jest zaangażowanych 46,0% pełnozatrudnionych w regionie. Można zaobserwować, iż w regionie Pomorze i Mazury typy rolnicze o większej specjalizacji, takie jak uprawy ogrodnicze absorbują relatywnie mało ogółu nakładów pracy – 3,8%. Wynika to również z faktu, że liczba gospodarstw ogrodniczych w próbie jest stosunkowo mała (35 gospodarstw) (patrz: Wykres 5).

Wykres 5 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).

Znaczący udział w tworzeniu Standardowej Produkcji miały cztery typy rolnicze. Były to gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (32,1%), specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (23,2%), z uprawami polowymi (20,2%) oraz krów mlecznych (15,9%). W badanej zbiorowości pozostałe typy łącznie wytwarzały 8,6 % Standardowej Produkcji ogółem (patrz: Wykres 6).

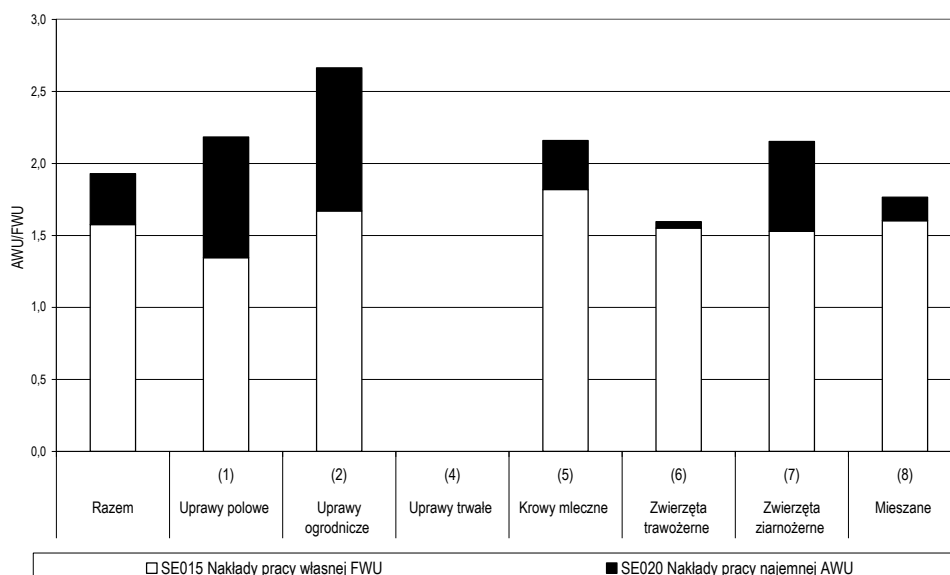
Wykres 6 **Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych**

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

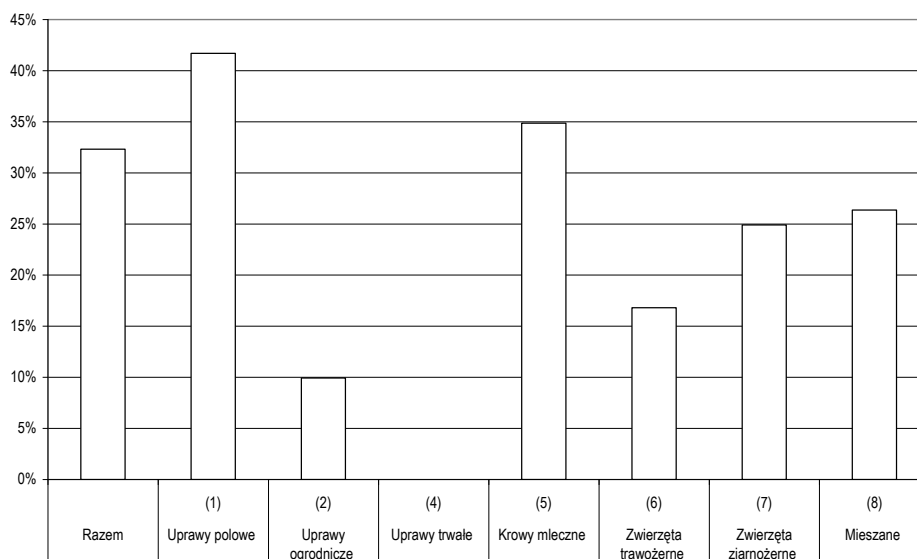
W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, w uprawach polowych, oraz w chowie zwierząt ziarnożernych ponoszone są największe nakłady pracy, których podstawą jest praca własna, jednakże z dużym udziałem pracy najemnej. Wśród tych gospodarstw praca najemna stanowiła najwyższy udział w nakładach pracy ogółem (odpowiednio: 37,3 %, 38,4 % i 29 %). Gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych oraz zwierząt trawożernych i gospodarstwa mieszane opierały produkcję głównie na zasobach pracy własnej. Nakłady pracy własnej we wszystkich typach gospodarstw kształtują się w granicach 1,3 do 1,8 FWU – jednostki przeliczeniowej pracy członków rodziny (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

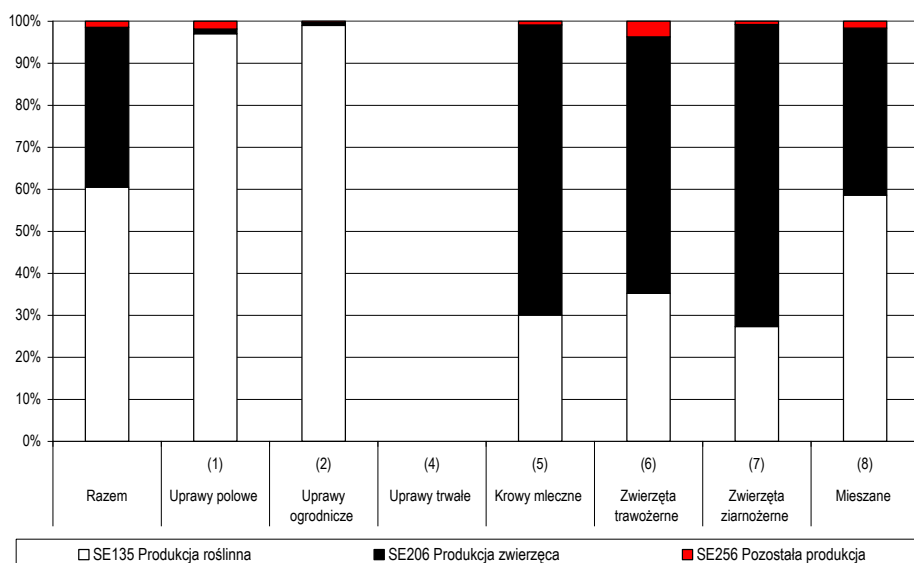
W analizowanych gospodarstwach grunty dzierżawione istotnie zwiększają powierzchnię użytków rolnych. Najwięcej, prawie 42 % dodzierżawiają gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (średnio 39,4 ha na gospodarstwo), najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (10 %), średnio 0,6 ha na gospodarstwo. Produkcja tych ostatnich wymaga poniesienia inwestycji długoterminowych związanych z ziemią, co nie zawsze opłaca się na ziemi dodzierżawionej (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**

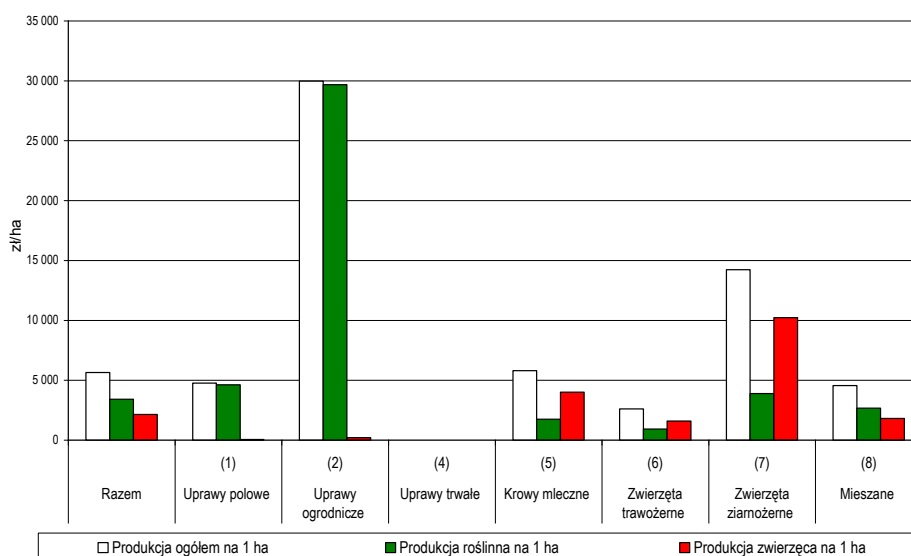

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i w uprawach polowych praktycznie całą wartość produkcji uzyskiwały z produkcji roślinnej (odpowiednio 99 % oraz 97 %) osiągając tym samym wysoki poziom specjalizacji. W typie mieszanym udział produkcji roślinnej był nieco wyższy (59 %) niż produkcji zwierzęcej (prawie 40 %). Natomiast udział pozostałej produkcji⁵ w produkcji ogółem miał znaczenie marginalne, tylko w gospodarstwach o typie zwierzęta trawożerne osiągnął nieco wyższy poziom (3,7 %) (patrz: Wykres 9).

⁵ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

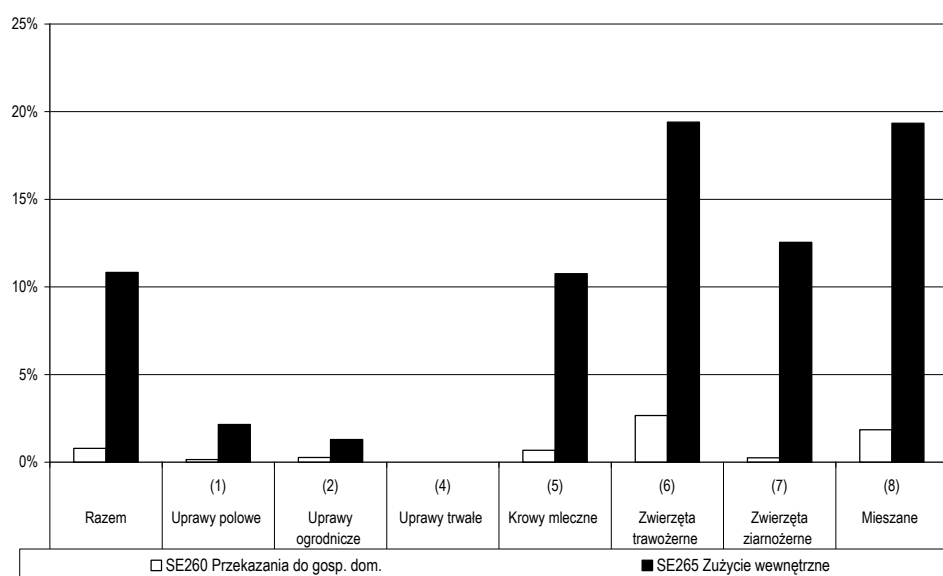
Wykres 9 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

Gospodarstwa nastawione na produkcję ogrodniczą charakteryzowały się znacznie wyższą produktywnością ziemi (29 973 zł/ha) w porównaniu z innymi typami gospodarstw. Wynika to z faktu, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach wytwarzana jest pod osłonami, a więc technologią zwiększającą intensywność wykorzystania użytków rolnych, gdzie w ciągu roku z tej samej powierzchni może być pozyskiwanych kilka zbiorów. Również wysoka produktywność ziemi na tle pozostałych typów gospodarstw była w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych (14 230 zł/ha), w których pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiarskich, produkuje na relatywnie niewielkich powierzchniach użytków rolnych. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych – 2 609 zł/ha (patrz: Wykres 10).

Wykres 10 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

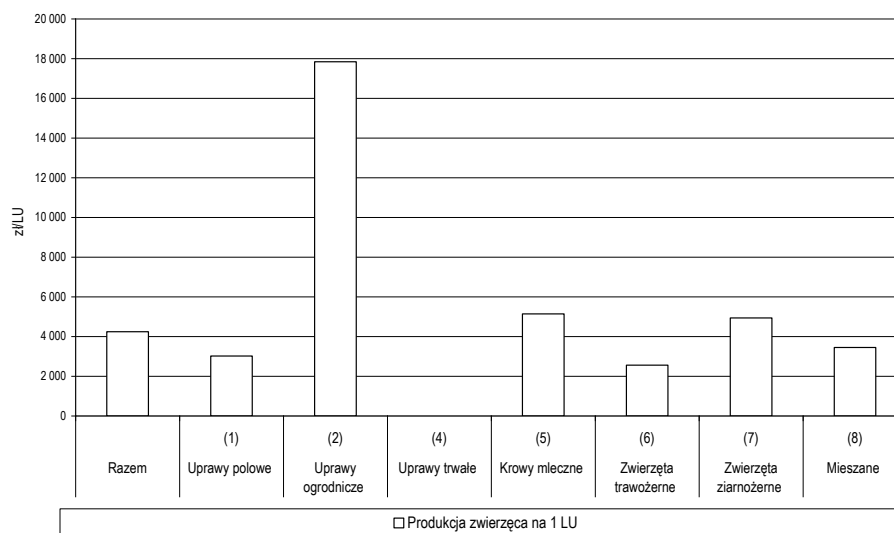
Ze względu na wysoką specjalizację oraz powszechne stosowanie kwalifikowanego materiału siewnego, w gospodarstwach ogrodniczych odnotowano najniższy poziom zużycia wewnętrznego (tzw. samozaopatrzenia produkcyjnego), oznaczającego udział produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego (1,3 %) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego (0,3 %) w produkcji ogółem. W przypadku gospodarstw o produkcji mieszanej oraz gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych udział zużycia wewnętrznego był stosunkowo wysoki i wynosił ok. 19 % wartości produkcji ogółem. Wynika to z dużego udziału pasz własnych w żywieniu zwierząt w gospodarstwach tego typu. Natomiast przekazania produktów do gospodarstwa domowego stanowiły odpowiednio 1,8 % i 2,7 % produkcji ogółem w tych typach rolniczych (patrz: Wykres 11).

Wykres 11 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

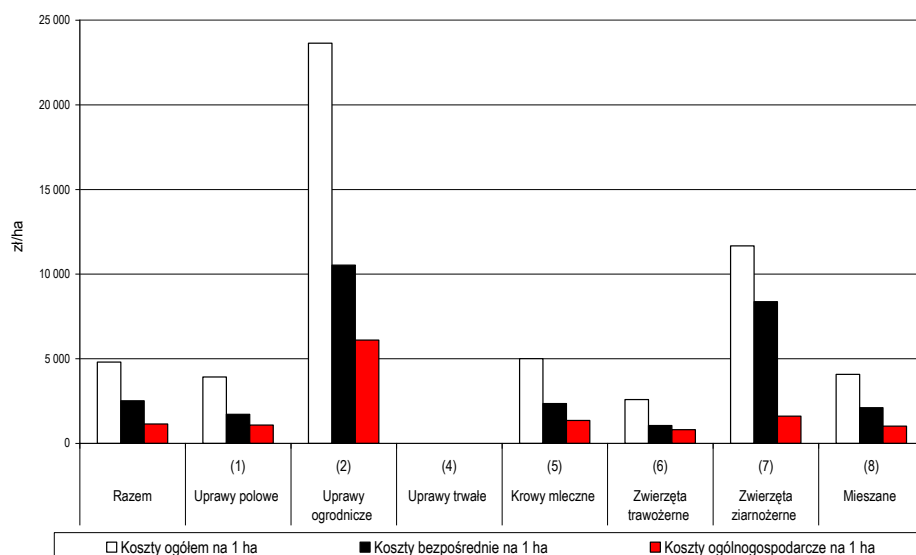
Wartość produkcji zwierzęcej przypadającej na 1 LU jest charakterystyczna przede wszystkim dla gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji zwierzęcej. Wśród tych gospodarstw stosunkowo wysoki wskaźnik produkcji zwierzęcej na 1 LU odnotowano w typie krowy mleczne (5 141 zł/LU) oraz w typie zwierzęta ziarnożerne (4 936 zł/LU), natomiast najniższy – w typie zwierzęta trawożerne (2 556 zł/LU) (patrz: Wykres 12). Wysoki wskaźnik produkcji zwierzęcej na 1 LU w gospodarstwach ogrodniczych wynika z bardzo niskiego (poniżej 1,0) średniego stanu pogłowia zwierząt w tym typie (porównaj: Wykres 4).

Wykres 12 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

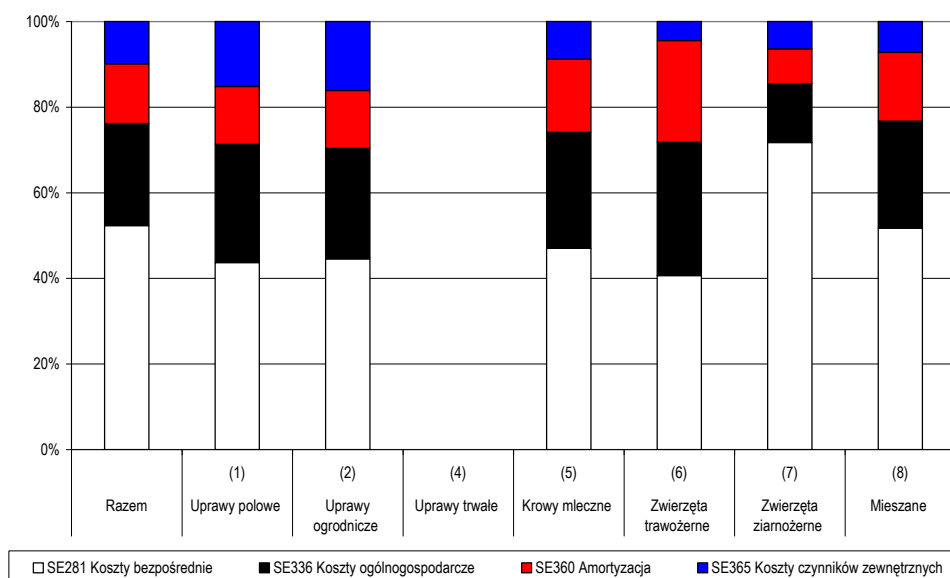
Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 13). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze (23 635 zł/ha) był ok. 5-krotnie wyższy niż w pozostałych typach rolniczych wyłączając gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych, które charakteryzowały się także wyższą intensywnością produkcji (11 668 zł/ha). Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych grupach gospodaruje na relatywnie niewielkich powierzchniach użytków rolnych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (2 591 zł/ha).

Wykres 13 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

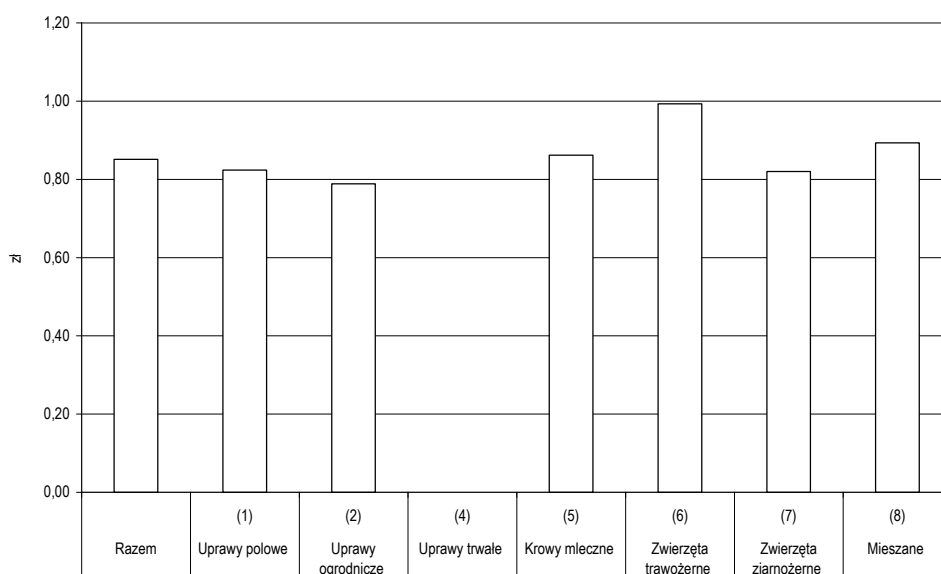
Wśród gospodarstw prowadzących produkcję zwierzęcą najwyższy udział w kosztach ogółem miały koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (ponad 71 %). Wiążą się one z koniecznością zakupu wysokiej jakości pasz pełnoporcjowych. Najwyższy udział amortyzacji w kosztach ogółem występuje w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (ok. 24 %), a najniższy (8 %) w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział kosztów ogólnogospodarczych w kosztach ogółem był najwyższy w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (31 %). Udział kosztów czynników zewnętrznych kształtował się na poziomie 15 - 16 % w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych i ogrodniczych. W pozostałych typach rolniczych udział tego rodzaju kosztów nie przekraczał 9% (patrz: Wykres 14).

Wykres 14 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

Miarą efektywności produkcji w relacjach rynkowych jest koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem. Gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych i gospodarstwa nastawione na produkcję mieszaną roślinną i zwierzęcą oraz gospodarstwa zajmujące się produkcją mleka wykazały się w 2012 r. najniższą efektywnością produkcji. Koszt wytworzenia produkcji o wartości 1 zł wyniósł odpowiednio 0,99 zł, 0,89 zł i 0,86 zł. Najlepiej radziły sobie gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich, na 1 zł produkcji przypadało 0,79 zł kosztów (patrz: Wykres 15).

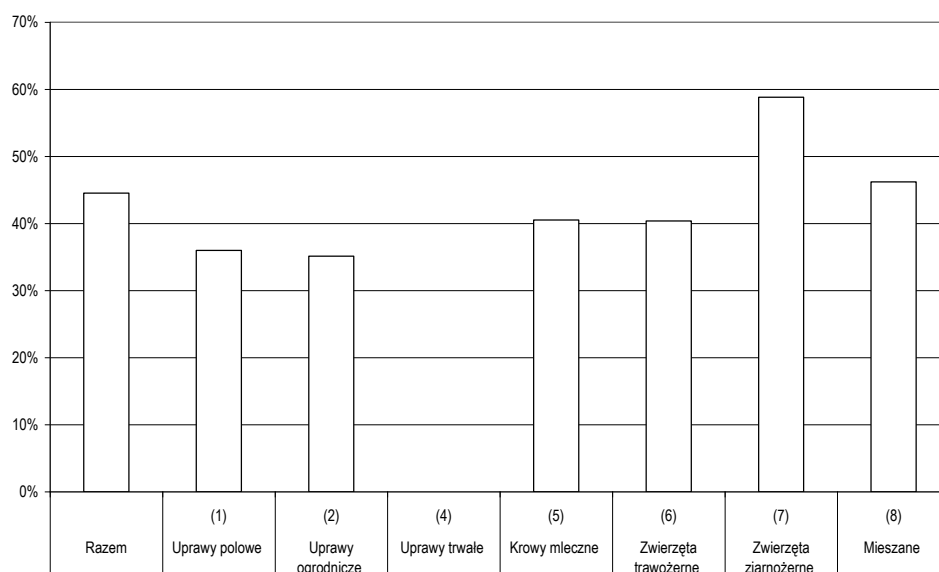
Wykres 15 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

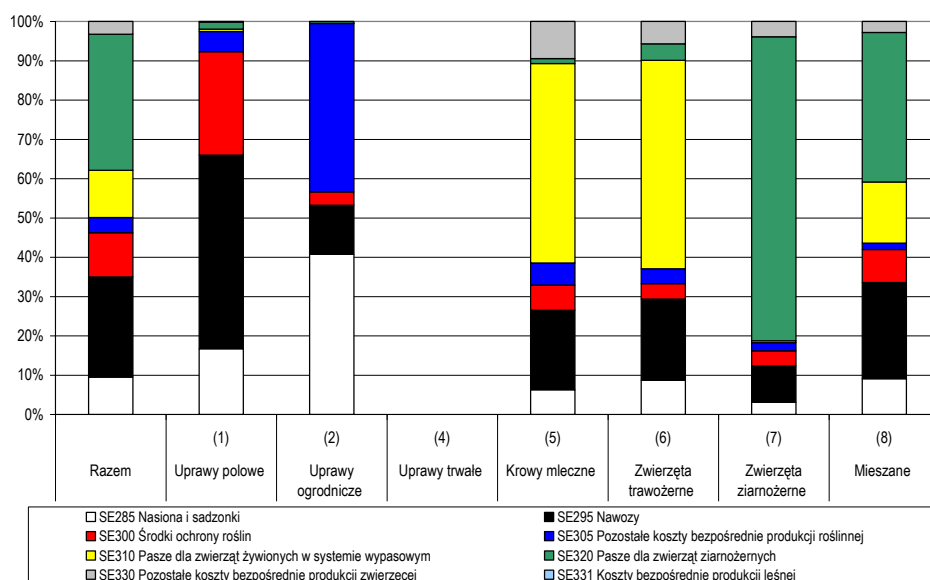
Koszty bezpośrednie w wszystkich typach gospodarstw stanowiły od 35,1 % wartości produkcji ogółem w gospodarstwach prowadzących produkcję ogrodniczą do 58,8 % w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych.

Wśród kosztów bezpośrednich istotnymi pozycjami był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ 5, 6, 7, 8), koszty nawozów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych oraz koszty nasion i sadzonek, a także pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej w gospodarstwach ogrodnich (patrz: Wykres 16 i Wykres 17).

Wykres 16 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

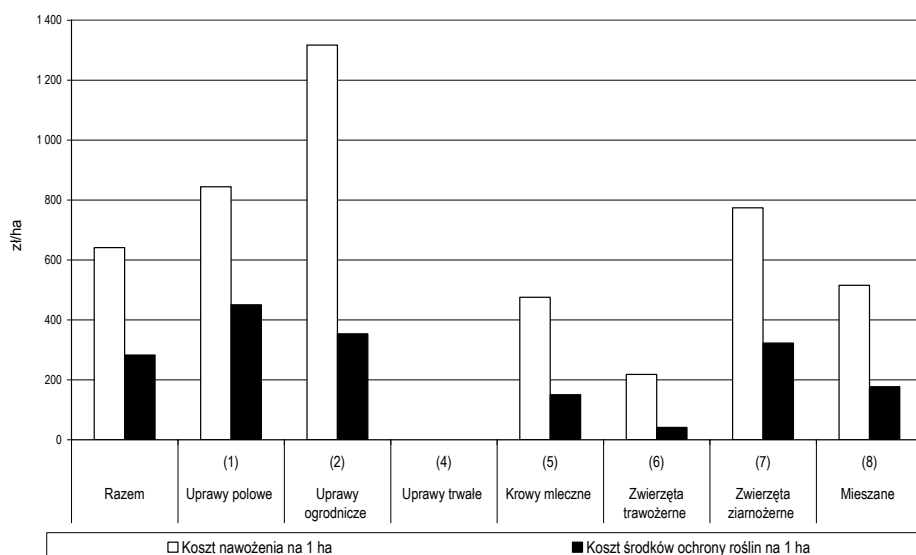
Wykres 17 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różnią się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 18). Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad dwukrotnie wyższe niż przeciętne w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą, zwłaszcza utrzymujących bydło (typy: 5 i 6).

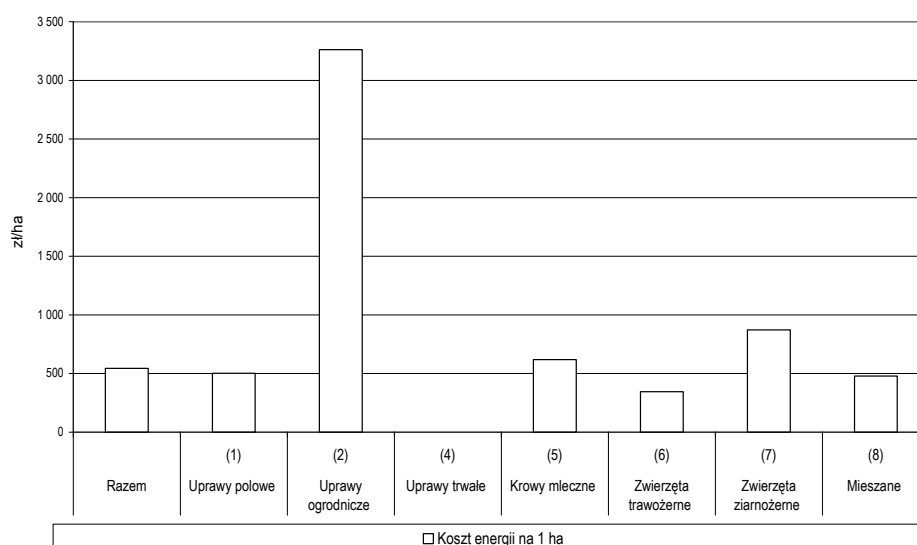
Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin obserwowany jest w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe oraz uprawy ogrodnicze. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

Wykres 18 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

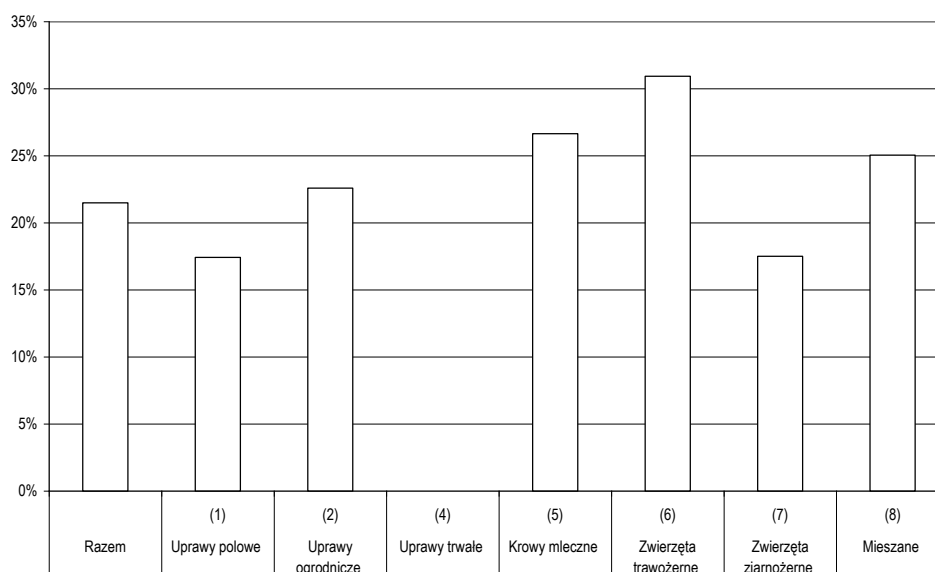
Podobnie jak w przypadku poprzednio analizowanych kosztów, koszty energii elektrycznej i paliw przeliczone na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych (3 261 zł/ha) były znacznie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw (najniższe koszty odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych – 345 zł/ha). Ma to ścisły związek z kosztami ogrzewania, gdy produkcja w gospodarstwach ogrodniczych prowadzona jest pod osłonami w sezonie zimowym (patrz: Wykres 19). Wyższe koszty energii i paliw zaobserwowano także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych (872 zł/ha). Jednak w tym przypadku różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie jest tak duża jak dla gospodarstw ogrodniczych.

Wykres 19 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

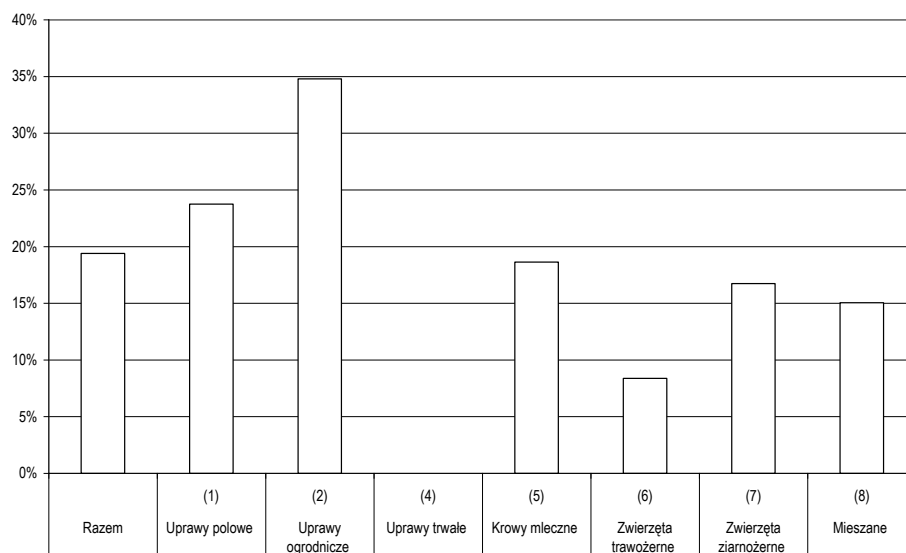
Najwyższy udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wystąpił w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (30,9%) oraz krów mlecznych (26,6%), a także w gospodarstwach o produkcji mieszanej (25,1%) (patrz: Wykres 20).

Wykres 20 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

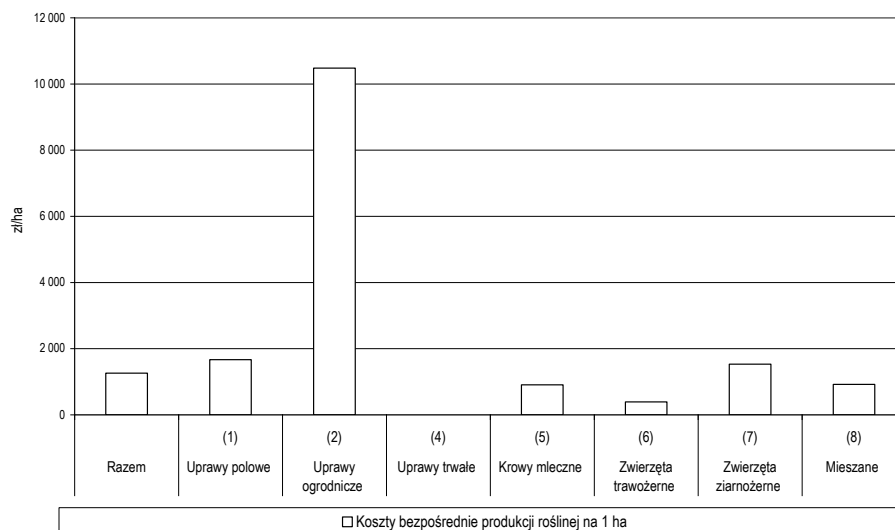
Najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (34,8%), a najniższe gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (8,4%) (patrz: Wykres 21).

Wykres 21 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

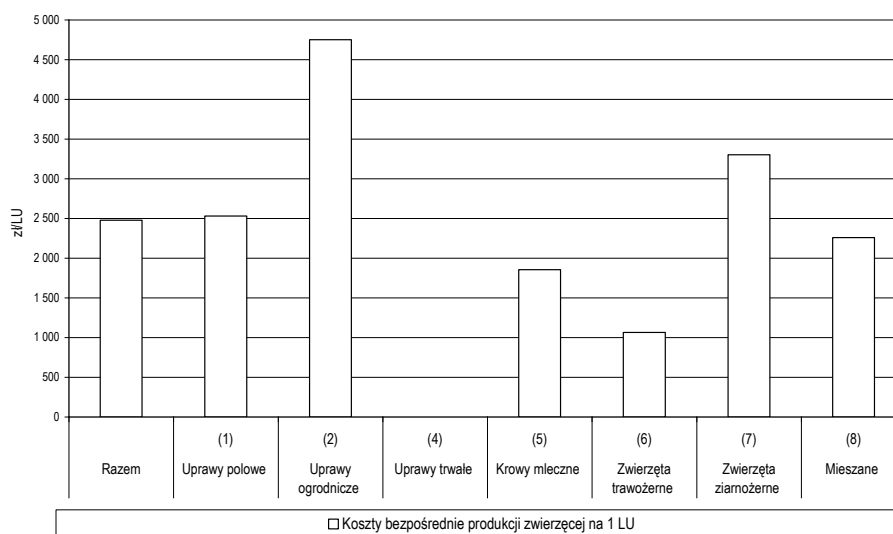
Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodnich były wielokrotnie wyższe od ich średniej wartości w tym regionie i wynosiły 10 476 zł/ha. W pozostałych typach gospodarstw zawierały się one w przedziale od 390 zł/ha (zwierzęta trawożerne) do 1 668 zł/ha (uprawy polowe) (patrz: Wykres 22).

Wykres 22 **Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych**

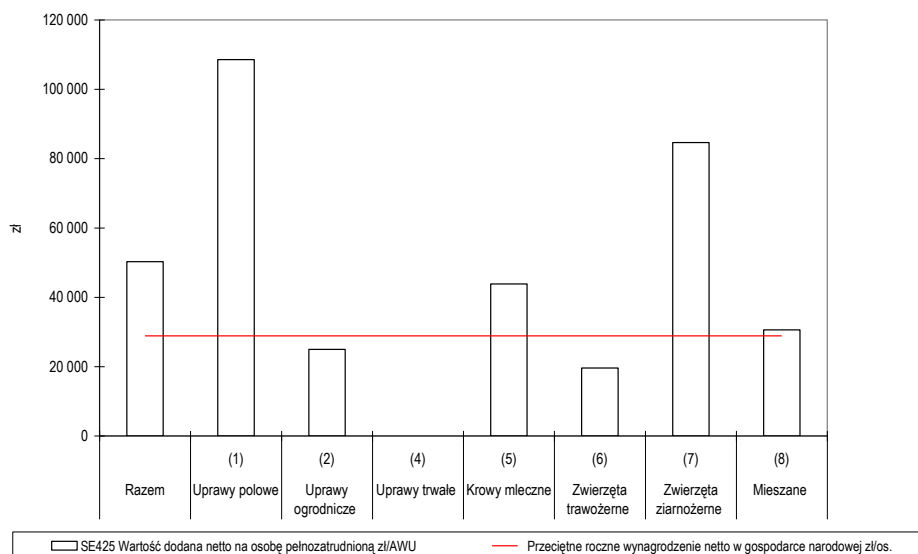
Wśród gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej, koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na jednostkę przeliczeniową zwierząt (LU) osiągnęły najwyższą wartość w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (3 300 zł), a najniższą w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych (1 064 zł) (patrz: Wykres 23). Analogicznie jak na Wykresie 12 wysoki wskaźnik kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej na 1 LU w gospodarstwach ogrodniczych wynika z bardzo niskiego (poniżej 1,1) średniego stanu pogłowia zwierząt w tym typie gospodarstw (porównaj Wykres 4).

Wykres 23 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

Wykres 24 pokazuje, że w 2012 r. wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem była niższa niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej⁶ w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (24 969 zł/AWU) oraz zajmujących się chowem zwierząt trawożernych (19 572 zł/AWU). Najwyższą wartość dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną odnotowano w gospodarstwach w typie rolniczym uprawy polowe (108 571 zł/AWU) oraz zwierzęta ziarnożerne (84 604 zł/AWU).

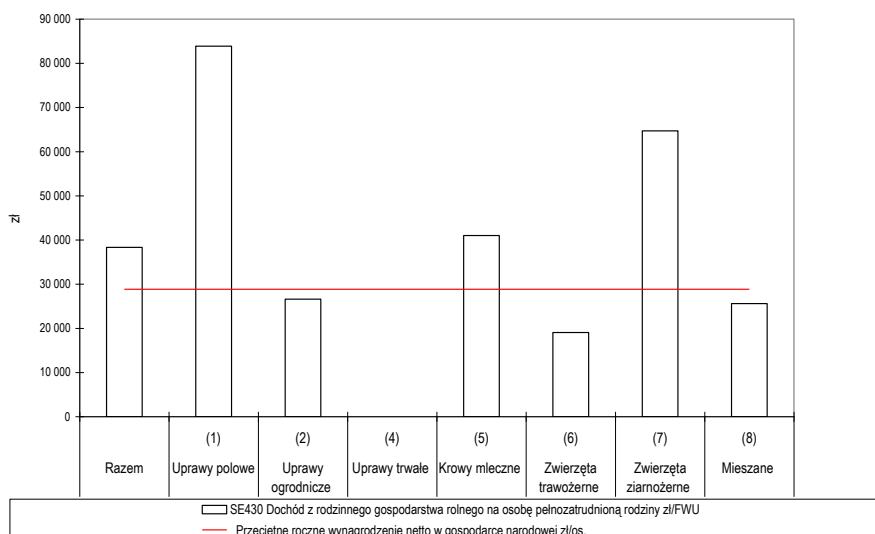
Wykres 24 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

Z kolei Wykres 25 wskazuje, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą w 2012 r. był najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych i wynosił ok. 19 052 zł/FWU oraz w gospodarstwach ogrodniczych - 26 597 zł/FWU. Natomiast gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, w chowie zwierząt ziarnożernych oraz krów mlecznych uzyskały dochody wyższe niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Najwyższą wartość DzRGR zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (83 890 zł/FWU).

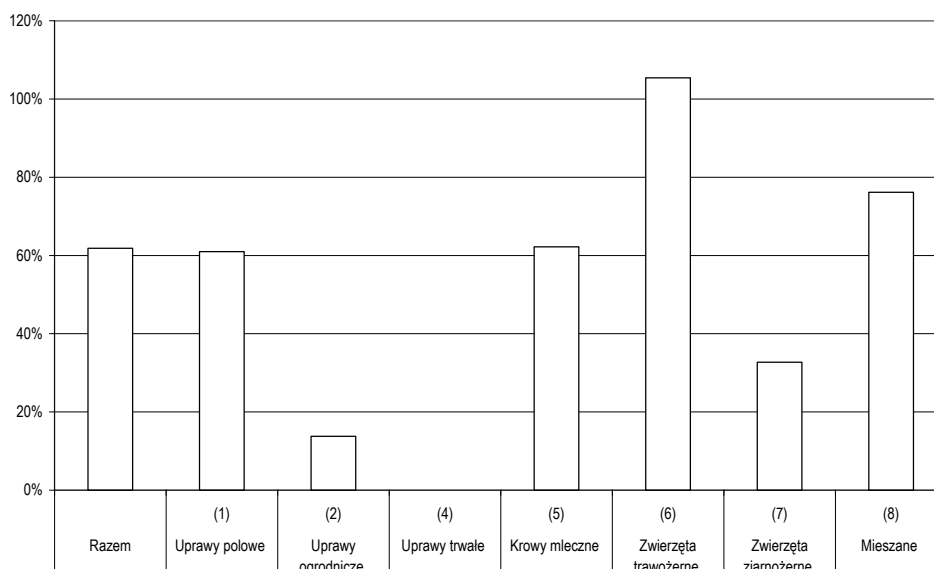
⁶ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to, kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 28 854 zł/os. w 2012 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Wykres 25 **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych**

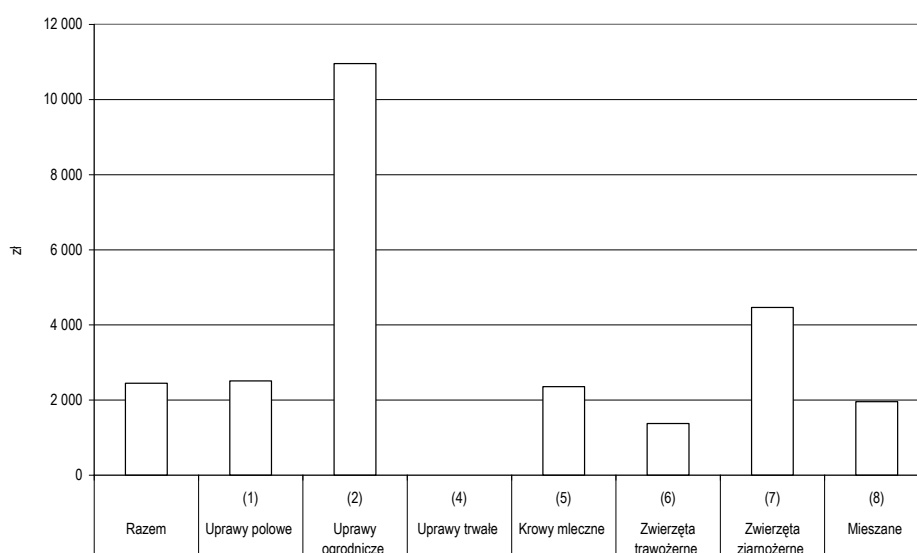
Od momentu wdrożenia w Polsce instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej krajów UE, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych jest udział dopłat w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach z chowem zwierząt trawożernych (ok. 105 %). Można więc uznać, że w tych gospodarstwach dochód uzyskano w całości dzięki dopłatom do działalności operacyjnej, a 5 % dopłat posłużyło do pokrycia części kosztów produkcji. Najniższym udziałem dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (13,8 %). Sytuacja dochodowa tych gospodarstw w największym stopniu uzależniona jest od rynku (patrz: Wykres 3 i Wykres 26).

Wykres 26 **Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych**

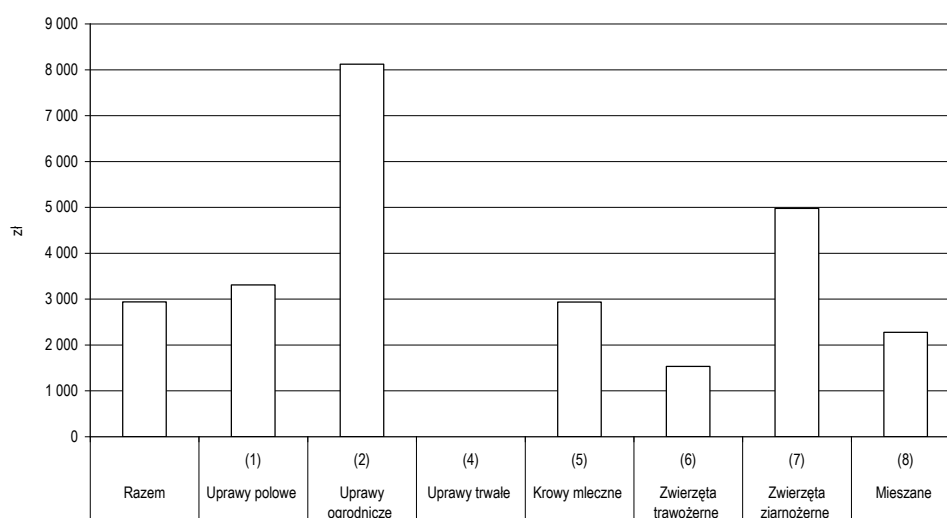

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę powierzchni użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodnich (odpowiednio 10 957 zł i 8 122 zł). Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysoki dochód, a posiadana przez nie powierzchnia użytków rolnych była niewielka. Ponadto gospodarstwa te w bardzo znikomym stopniu dodzieważały ziemię. W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożnych zarówno wartość dodana netto przeliczona na jednostkę powierzchni użytków rolnych jak i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były na najniższym poziomie (patrz: Wykres 27 i Wykres 28).

Wykres 27 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

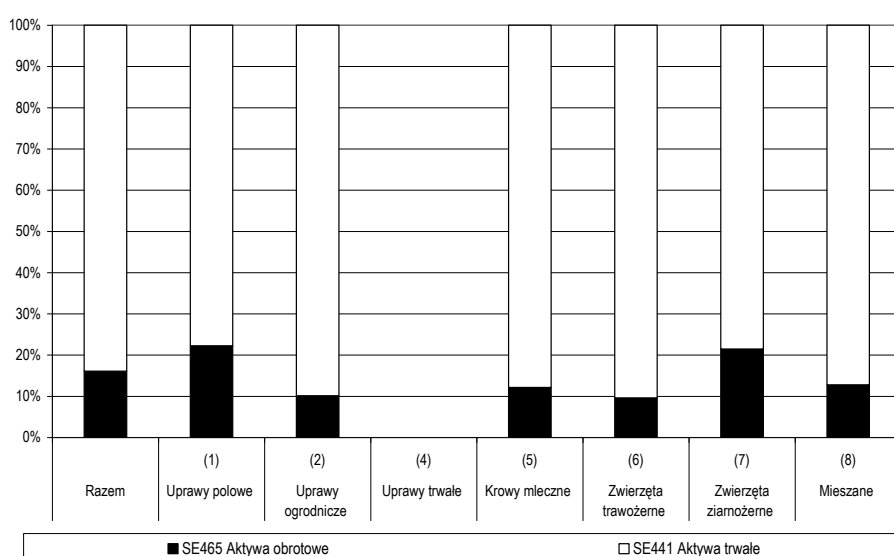

Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów jest jednym z czynników decydujących o tempie obrotu środków zaangażowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza to tempo. Udział środków trwałych w aktywach ogółem w gospodarstwach regionu Pomorze i Mazury wynosił od 78 % w gospodarstwach z uprawami polowymi do 90 % w gospodarstwach ogrodniczych, przy czym różnice między poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 29). Udział aktywów obrotowych w aktywach ogółem w gospodarstwach regionu Pomorze i Mazury wahał się w granicach od 22 % w gospodarstwach specjalizujących się w uprawie polowej do 9 % w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych.

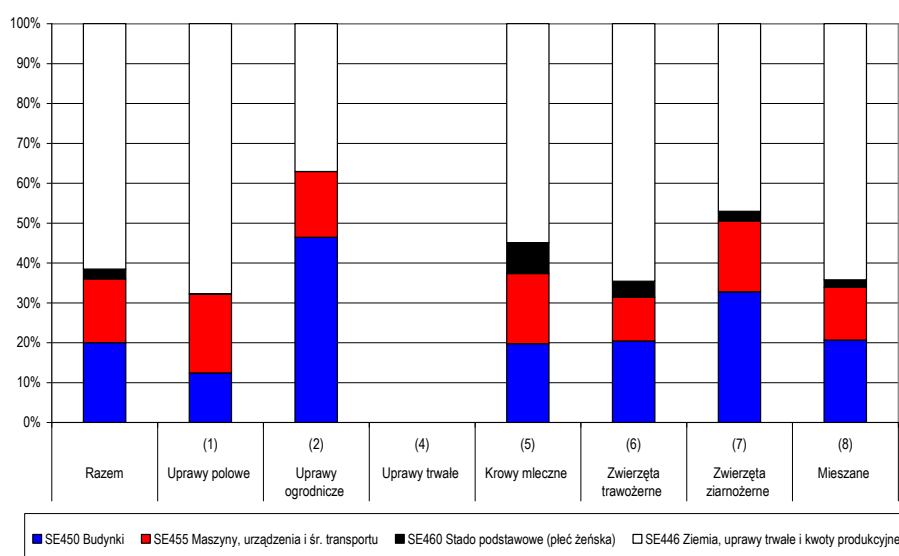
Wykres 29 **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

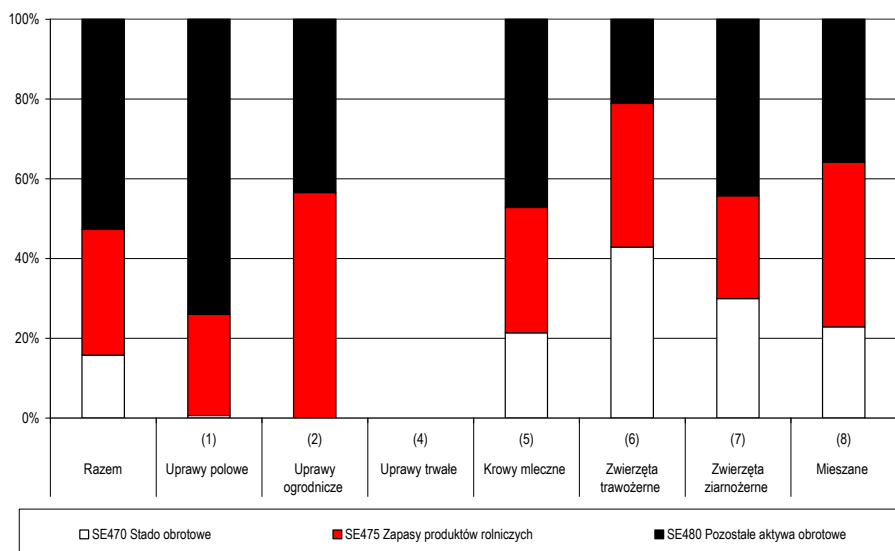
Struktura aktywów trwałych w gospodarstwie jest zależna od typu rolniczego do którego przynależy dane gospodarstwo. W większości typów rolniczych ponad połowę wartości aktywów stanowiła wartość ziemi, z wyjątkiem gospodarstw ogrodniczych oraz specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 30). Drugim składnikiem pod względem udziału w środkach trwałych były budynki. Szczególnie jest to widoczne w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych a także w chowie zwierząt ziarnożernych.

W gospodarstwach utrzymujących bydło (typ 5 i 6), zwierzęta stada podstawowego stanowiły wyraźnie większą część środków trwałych niż w pozostałych typach gospodarstw utrzymujących zwierzęta (choć ich udział nie przekraczał kilku procent).

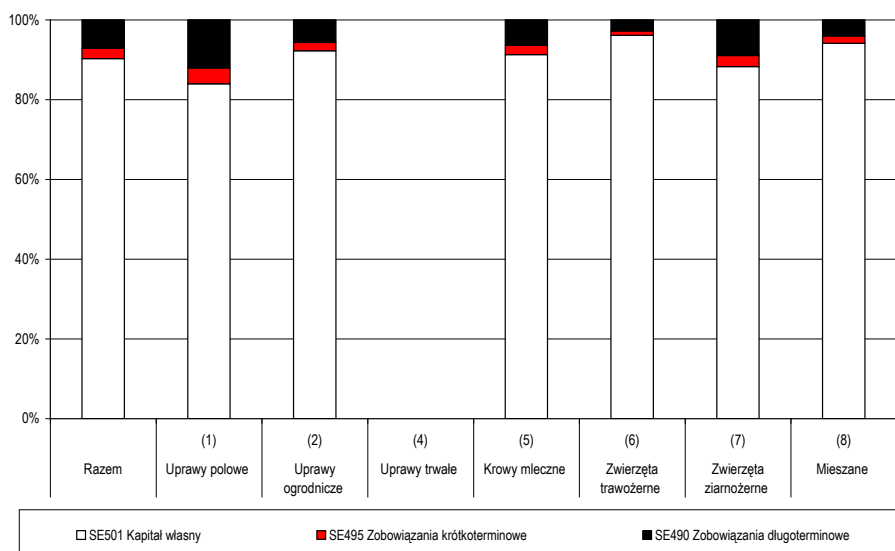
Wykres 30 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych wpływa także na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 31). W gospodarstwach ogrodniczych i z uprawami polowymi na aktywa obrotowe składały się przede wszystkim pozostałe środki obrotowe i zapasy produktów rolniczych. W pozostałych typach gospodarstw istotne znaczenie w strukturze aktywów obrotowych miała także wartość stada obrotowego.

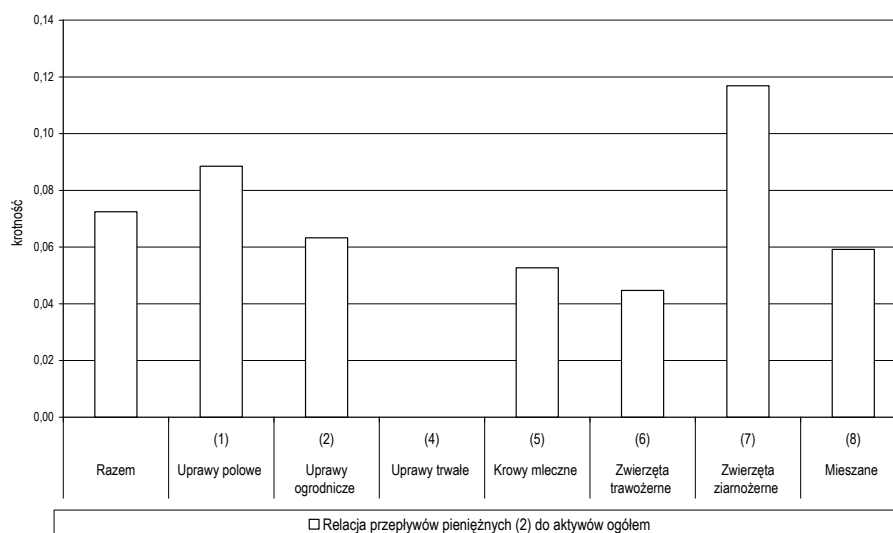
Wykres 31 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

W pasywach gospodarstw wszystkich typów rolniczych dominował kapitał własny (patrz: Wykres 32). Gospodarstwa regionu Pomorze i Mazury charakteryzują się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętny poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych i w chowie zwierząt ziarnożernych. W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które jest zazwyczaj korzystniejsze dla sytuacji finansowej gospodarstwa od zobowiązań bieżących ze względu na dłuższe terminy spłaty i na ogół niższe odsetki.

Wykres 32 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Analiza przepływów pieniężnych umożliwia ocenę zdolności gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności operacyjnej i inwestycyjnej. Pod względem relacji przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów wyróżniały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (0,12) oraz w uprawach polowych (0,09) (patrz: Wykres 33).

Wykres 33 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

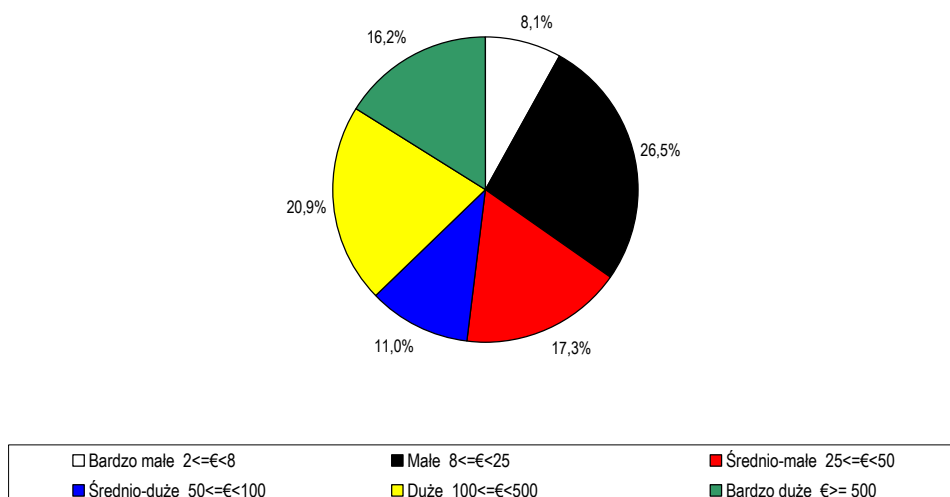

3.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

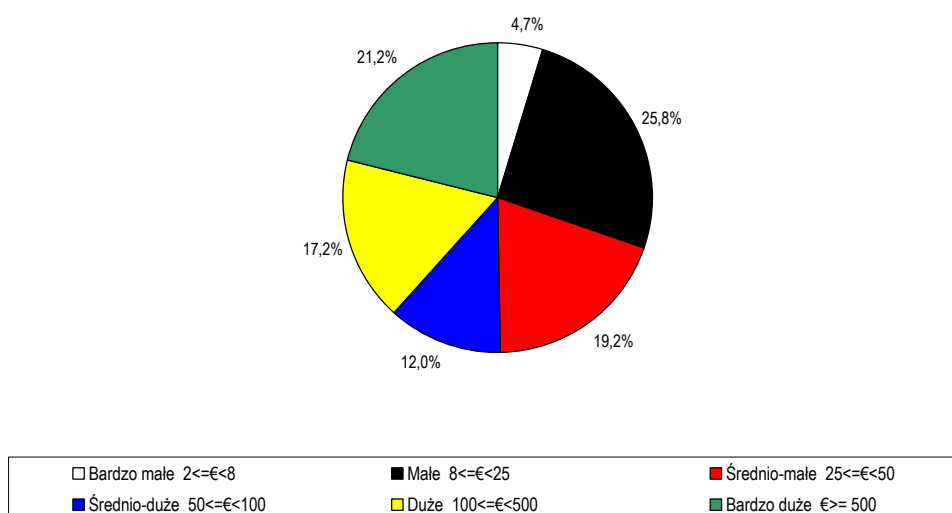
W strukturze posiadanych użytków rolnych największy udział miały gospodarstwa małe, o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro, które stanowiły też najliczniejszą grupę w próbie (616 gospodarstw) i gospodarowały na 26,5% obszaru użytków rolnych. Znaczący był również udział gospodarstw dużych (182 gospodarstwa) o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro użytkujących 20,9% arealu użytków rolnych w tym regionie. Najmniej arealu użytków rolnych, tylko 8,1%, znajdowało się w posiadaniu gospodarstw bardzo małych o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro (patrz: Wykres 34).

Wykres 34 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

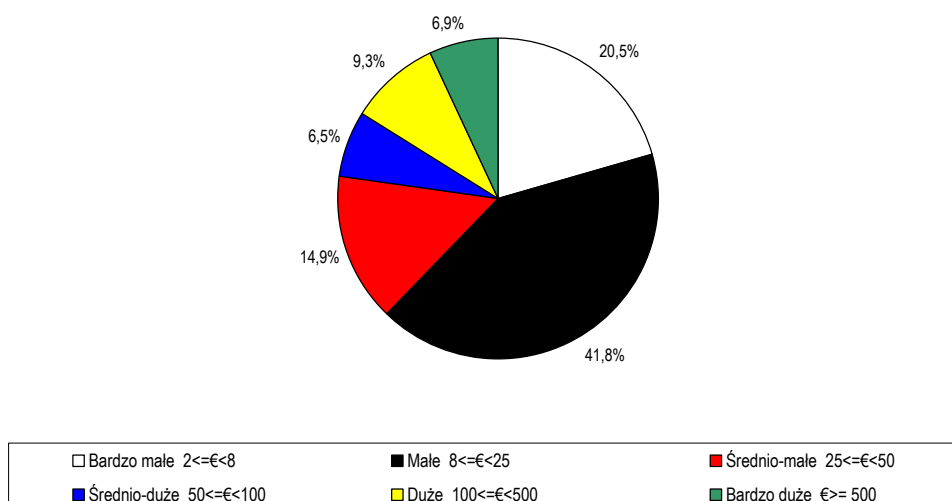
W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro znajdowało się prawie 62 % pogłowia zwierząt wyrażonego w jednostkach przeliczeniowych LU. Największy udział w pogłowiu zwierząt (25,8 %) miały gospodarstwa małe o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro (patrz: Wykres 35).

Wykres 35 **Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).**

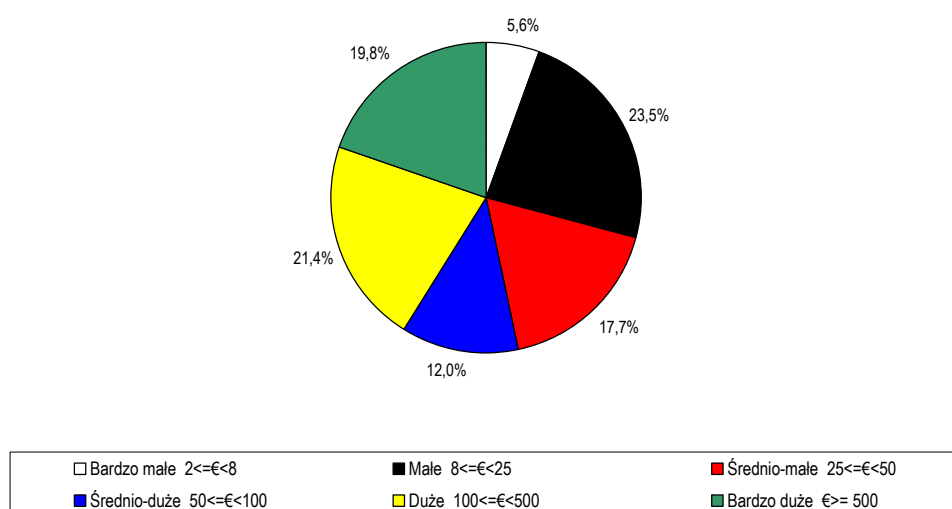
Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro zaabsorbowały nieco ponad 77% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro), które mimo znaczącej powierzchni użytkowanej ziemi - 16,2% zasobów ziemi w regionie Pomorze i Mazury (patrz: Wykres 34), oraz pogłowia zwierząt 21,2% (patrz: Wykres 35) angażowały tylko 6,9 % ogółu nakładów pracy, co wskazywałoby na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 36).

Wykres 36 **Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).**

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości wytwarzanej Standardowej Produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji na czoło wysuwają się gospodarstwa małe, które stanowiły 34% ogólnej liczby gospodarstw w próbie Polski FADN i wytworzyły 23,5% SO, a także gospodarstwa bardzo duże, które przy niewielkim udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (1,9%) wytworzyły aż 19,8% SO oraz duże, wytwarzające 21,4% SO przy udziale w ogólnej liczbie gospodarstw wynoszącym 10%. Na drugim biegunie znajdują się gospodarstwa bardzo małe (6,3% ogólnej liczby gospodarstw w regionie) z 5,6% udziałem w sumie SO (patrz: Wykres 37).

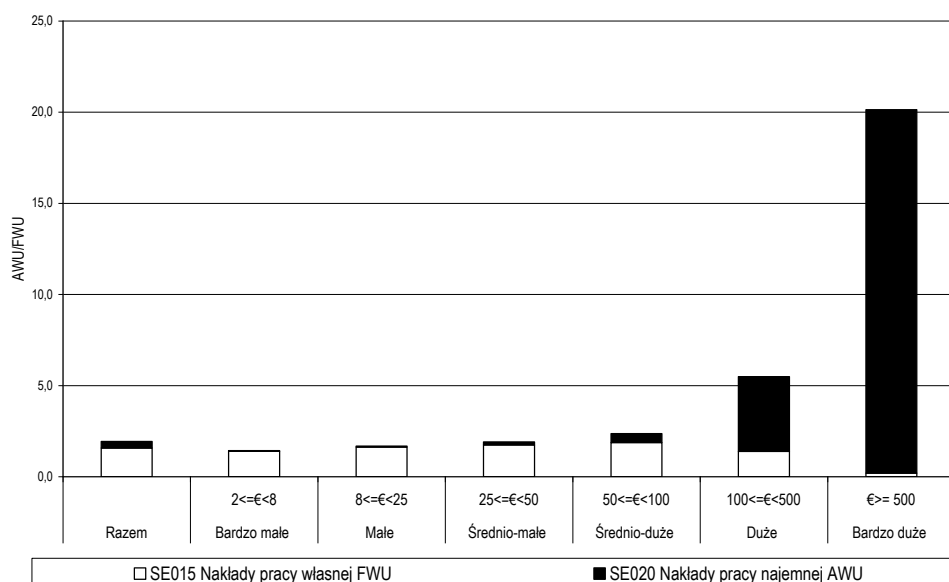
Wykres 37 **Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej**

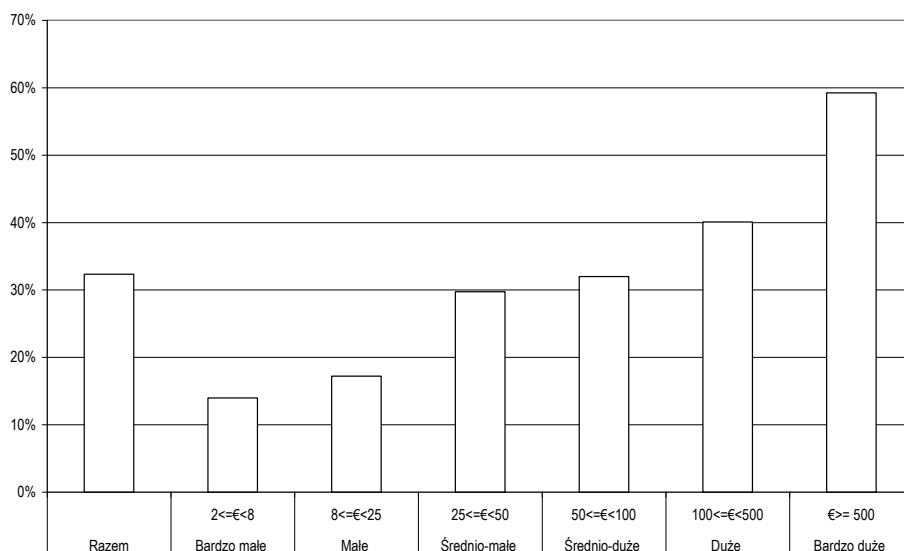
3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy w gospodarstwach zwiększał się wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej. Działalność prawie wszystkich gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 tys. euro) opierała się głównie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro) wykorzystanie najemnej siły roboczej było wyraźnie wyższe i jej udział stanowił 74,7% nakładów pracy ogółem. Natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 500 tys. euro) udział siły najemnej był 100-krotnie wyższy niż pracy własnej. Można zatem stwierdzić, że gospodarstwa do 100 tys. euro to gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna (patrz: Wykres 38).

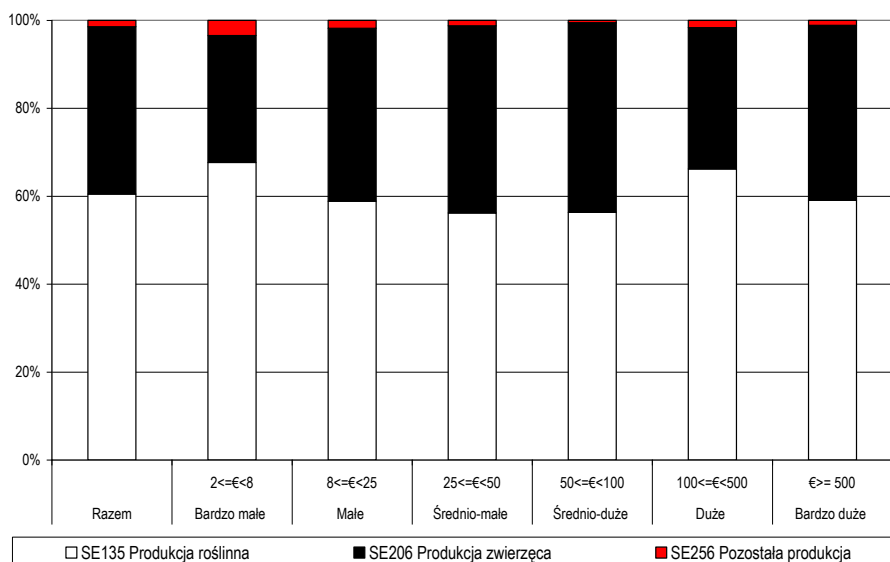
Wykres 38 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze własnościowej użytków rolnych, w większości klas wielkości ekonomicznej gospodarstw dominowały grunty własne. Udział dodzierżawionych użytków rolnych wynosił przeciętnie 32,3% ogółu powierzchni i zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa osiągając dla gospodarstw dużych (od 100 do 500 tys. euro) i bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) wartości odpowiednio 40,1 i 59,2%, natomiast w gospodarstwach najmniejszych (od 2 do 8 tys. euro) wynosił 14% (patrz: Wykres 39).

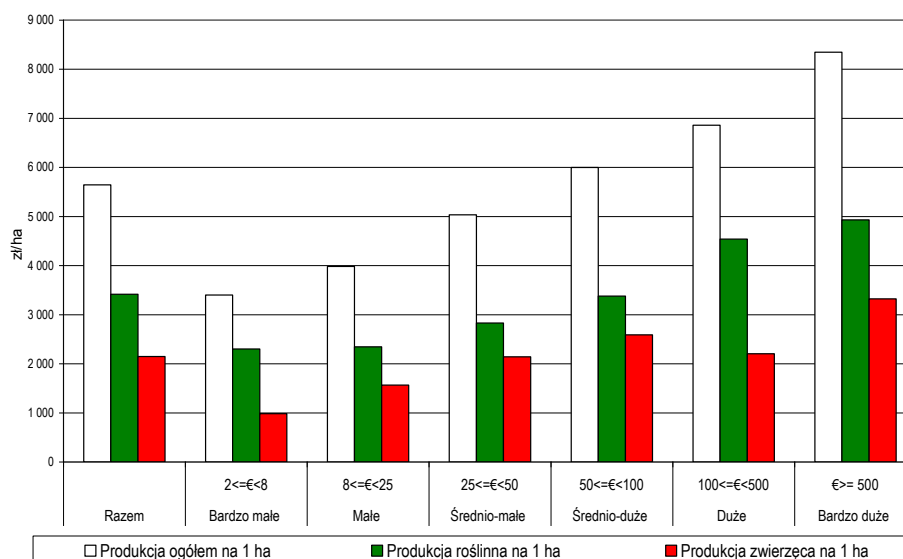
Wykres 39 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

Z analizy struktury rodzajowej produkcji wynika, że produkcja roślinna stanowiła ponad 50% produkcji ogółem we wszystkich klasach gospodarstw. Największy udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem – 67,7% – odnotowano w gospodarstwach bardzo małych. Udział pozostałej produkcji był niewielki i wynosił maksymalnie 3,4% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 40).

Wykres 40 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

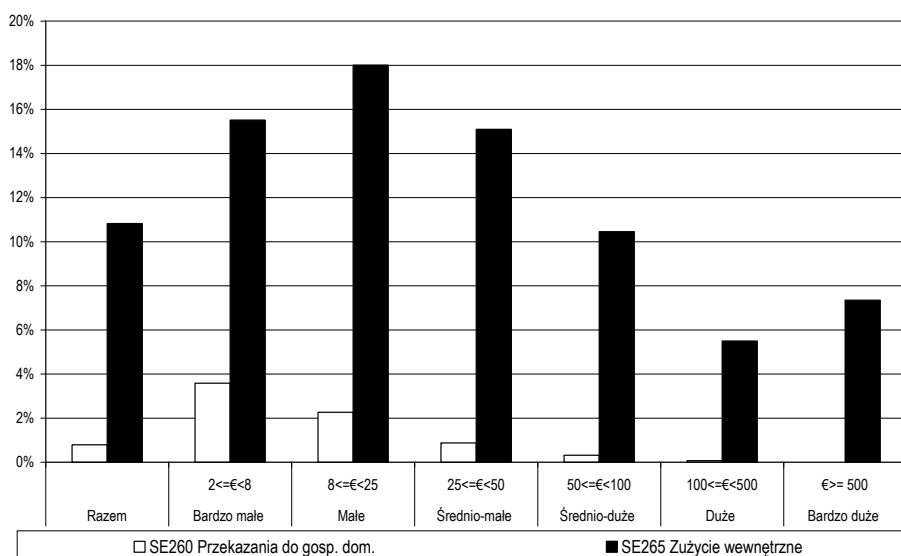
Produktywność ziemi, czyli wartość produkcji przypadająca na 1 ha użytków rolnych rosta wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstwa. Najwyższą produktywność ziemi – 8 346 zł/ha - uzyskali gospodarstwa bardzo duże (o wielkości ekonomicznej ponad 500 tys. euro). Również wartość produkcji roślinnej na 1 ha (4 931 zł/ha) oraz zwierzęcej (3 322 zł/ha) była najwyższa w tej grupie gospodarstw (2959 zł/ha) (patrz: Wykres 41).

Wykres 41 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

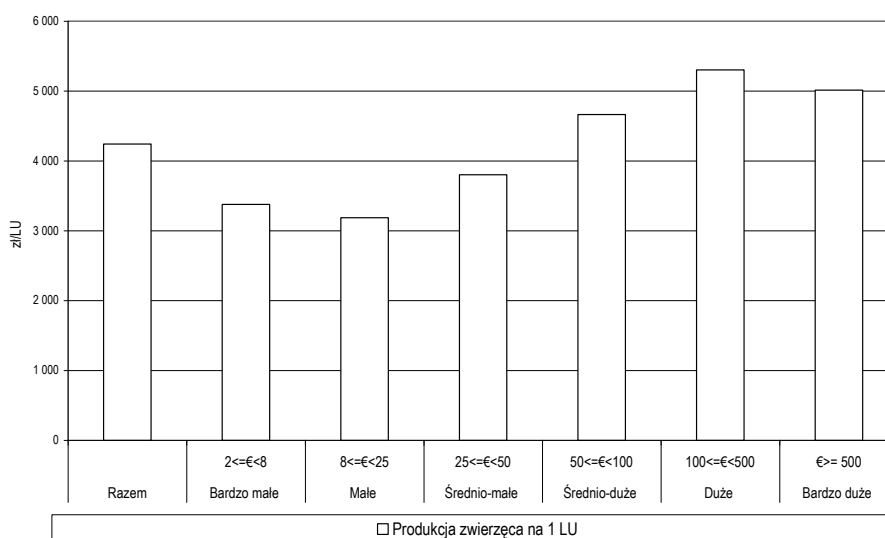

Zużycie wewnętrzne najwyższe było w gospodarstwach małych, od 8 do 25 tys. euro, w których wyniosło prawie 18% produkcji ogółem, natomiast najmniejsze - w gospodarstwach dużych i bardzo dużych - odpowiednio 5,5 i 7,4%. (patrz: Wykres 42).

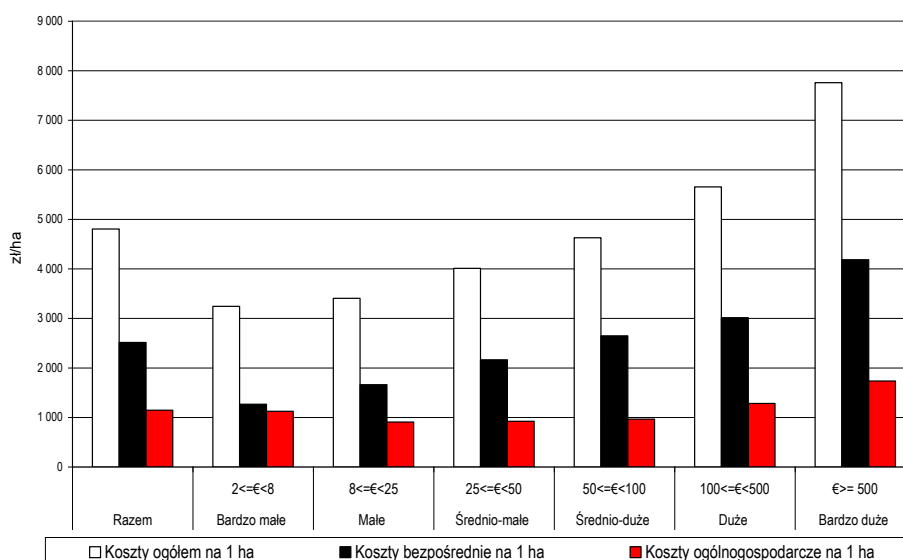
Wykres 42 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Produkcja zwierzęca na 1 LU rosta wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej od ok 3 190 zł/LU w gospodarstwach małych do ok 5 300 w dużych, natomiast w gospodarstwach bardzo dużych była nieco niższa i wynosiła ok. 5 010 zł/LU (patrz: Wykres 43).

Wykres 43 **Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**

Z produktywnością ziemi związany jest ściśle poziom ponoszonych przez gospodarstwo kosztów. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw ponoszone koszty na 1 ha użytków rolnych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Podobna zależność występuje też w produktywności ziemi (porównaj: Wykres 41). Ponoszone wyższe koszty przekładały się więc na wzrost wartości produkcji. Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych był zauważalnie wyższy w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro, co należy wiązać ze zwiększonymi kosztami energii i paliw (patrz: Wykres 44).

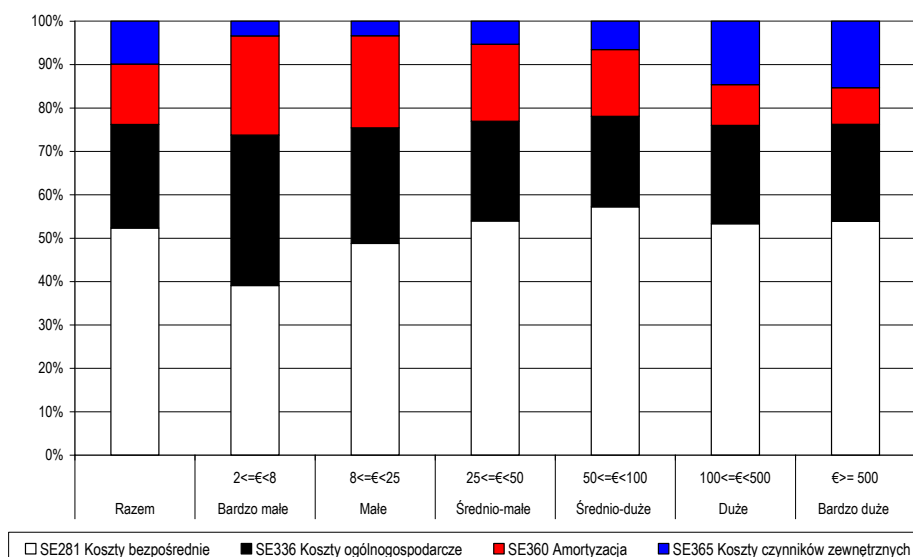
Wykres 44 **Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

Analiza struktury kosztów ogółem wskazuje, że udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem rósł w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro. Powyżej 100 tys. euro nastąpił niewielki spadek ich udziału. Najwyższy udział kosztów bezpośrednich w strukturze kosztów ogółem zaobserwowano w grupie gospodarstw średnio - dużych (50 - 100 tys. euro) - 57,2%.

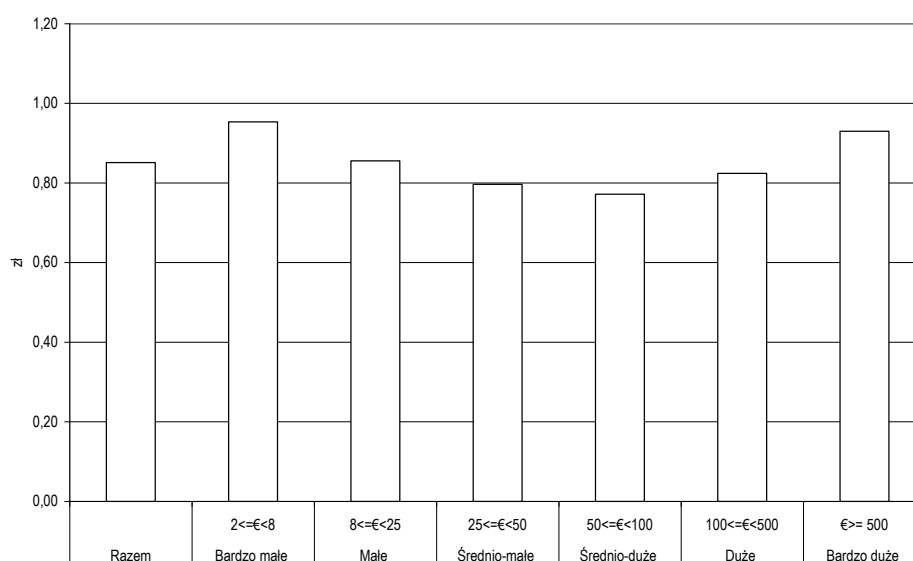
W strukturze kosztów ogółem koszty czynników zewnętrznych miały najwyższy udział w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), w których w wysokim stopniu korzysta się z najemnej siły roboczej.

W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw jej udział w kosztach całkowitych obniżał się. Ta ostatnia zależność świadczy o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej (patrz: Wykres 45).

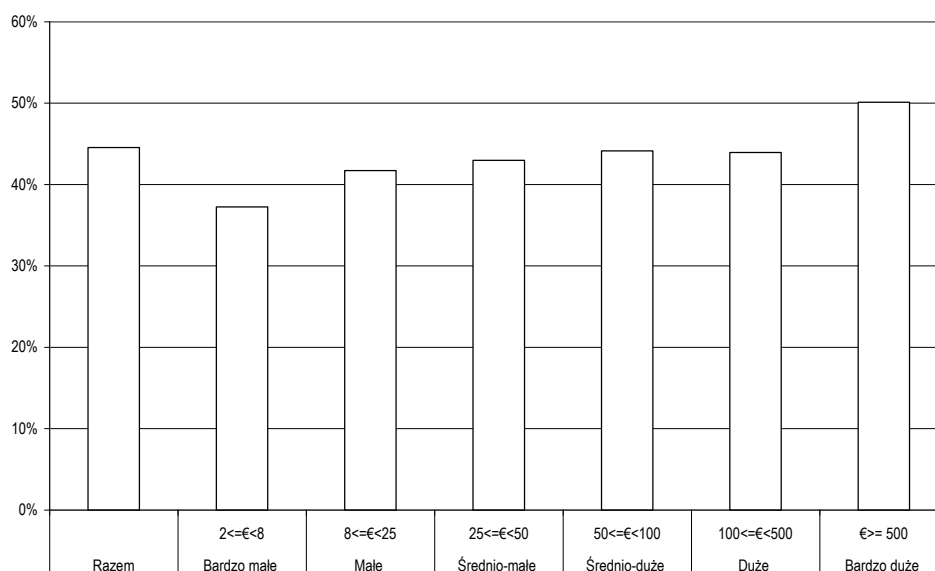
Wykres 45 **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro) i bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), odpowiednio 0,95 i 0,93 zł. Najkorzystniejszą relację osiągnęły gospodarstwa średnio-duże (od 50 do 100 tys. euro), w których dla wytworzenia 1 zł produkcji gospodarstwo wydatkowało ok. 0,77 zł (patrz: Wykres 46).

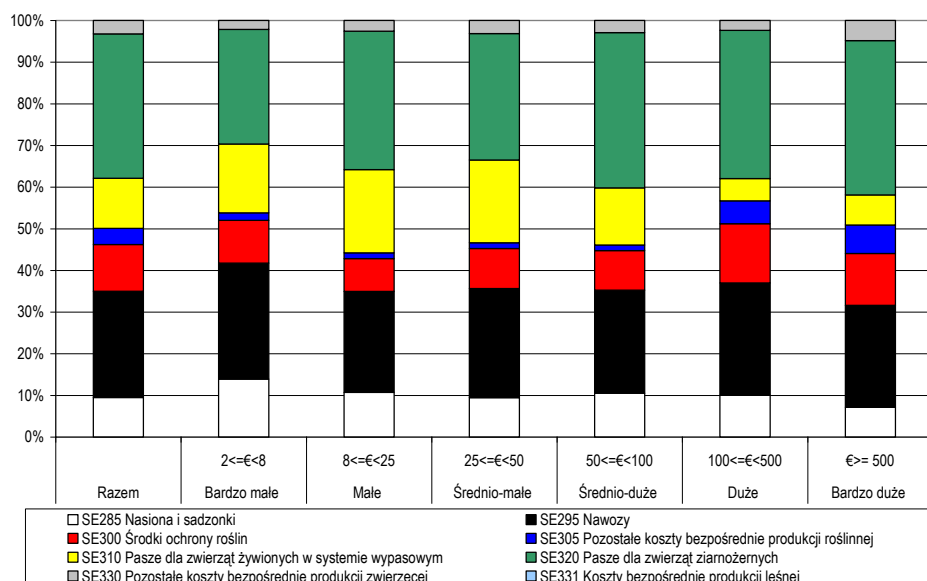
Wykres 46 **Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Udział kosztów bezpośrednich w produkcji ogółem wzrastał wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach bardzo małych wynosił on niespełna 40%, natomiast w bardzo dużych udział kosztów bezpośrednich w produkcji ogółem sięgał 50% (patrz: Wykres 47).

Wykres 47 **Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

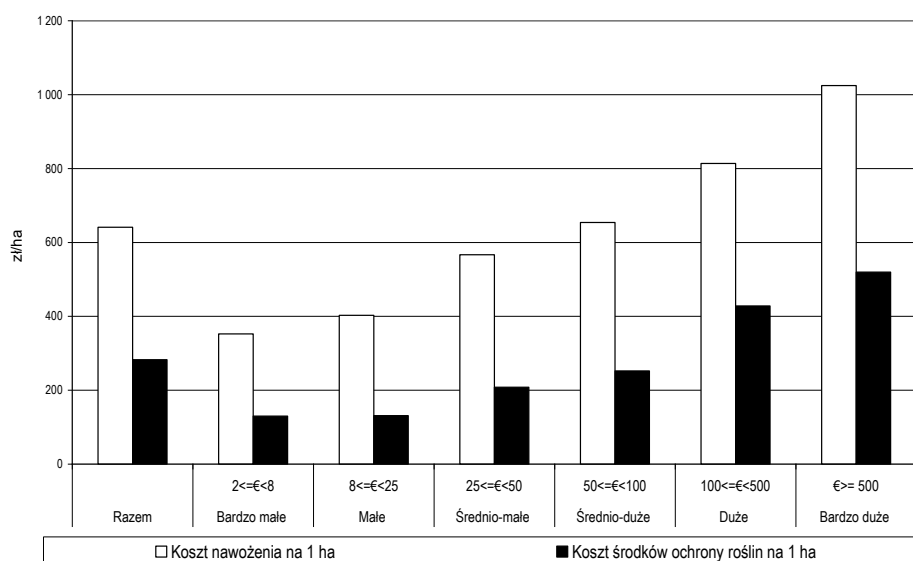
Najważniejszą pozycję w strukturze kosztów bezpośrednich stanowiły koszty pasz dla trzody chlewnej i drobiu, od 27,5% w gospodarstwach bardzo małych (2 -8 tys. euro) do 37,2% w gospodarstwach dużych (100 - 500 tys. euro). Koszt nawozów dla wszystkich grup gospodarstw stanowił ok. 1/4 kosztów bezpośrednich, (od 24,2% w gospodarstwach małych do 27,8% w bardzo małych). Udział środków ochrony roślin był najwyższy (14,2%) w gospodarstwach dużych (100 - 500 tys. euro), a najniższy w gospodarstwach małych (8 - 25 tys. euro) - 7,9% (patrz: Wykres 48).

Wykres 48 **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

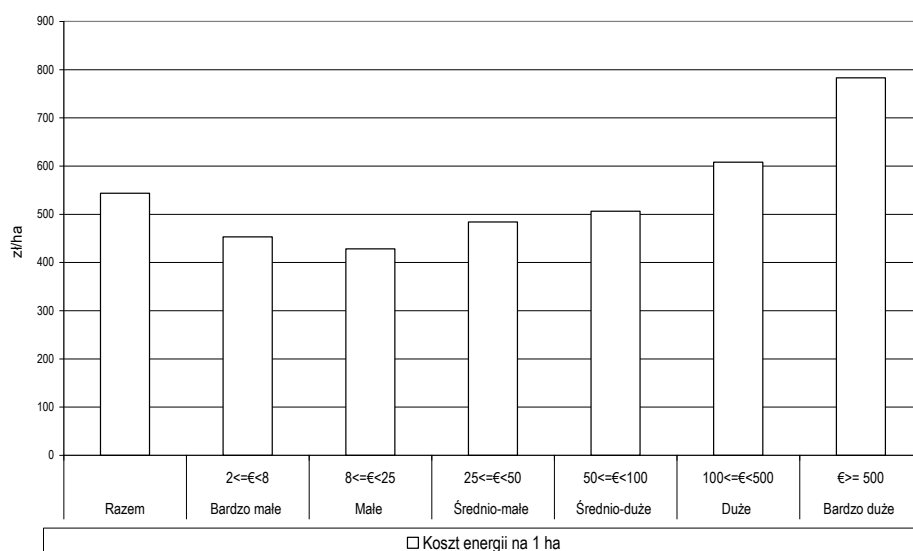
Wykres poniższy obrazuje, że koszty nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin, w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, były silnie związane z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie koszty nawożenia były niemal 3-krotnie wyższe niż w gospodarstwach najślabszych, a koszty ochrony roślin 4-krotnie (patrz: Wykres 49).

Wykres 49 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

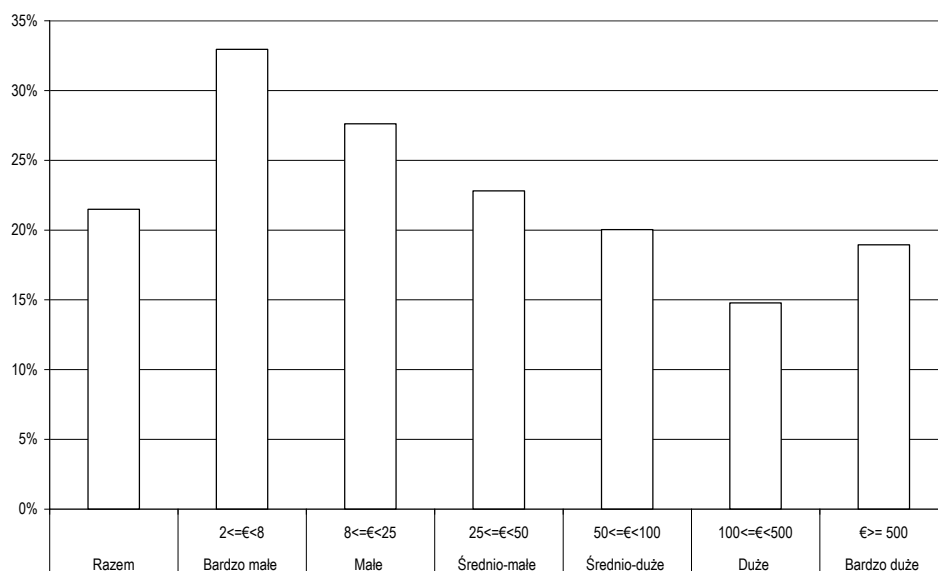
Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych wyniosły średnio 543 zł/ha. Koszty te były szczególnie wysokie w gospodarstwach największych (powyżej 500 tys. euro), w których osiągnęły wartość 783 zł/ha (patrz: Wykres 50).

Wykres 50 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie rolnym według klas wielkości ekonomicznej

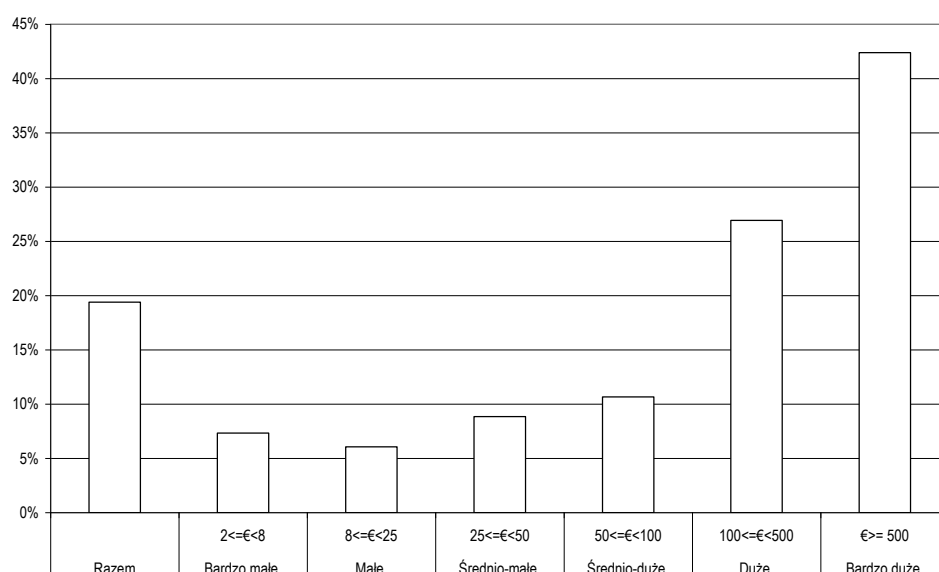

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw: dla gospodarstw bardzo małych wynosił ok. 33%, natomiast dla gospodarstw dużych - 15%. W gospodarstwach bardzo dużych udział amortyzacji w wartości dodanej brutto był nieco wyższy i wynosił 19% (patrz: Wykres 51).

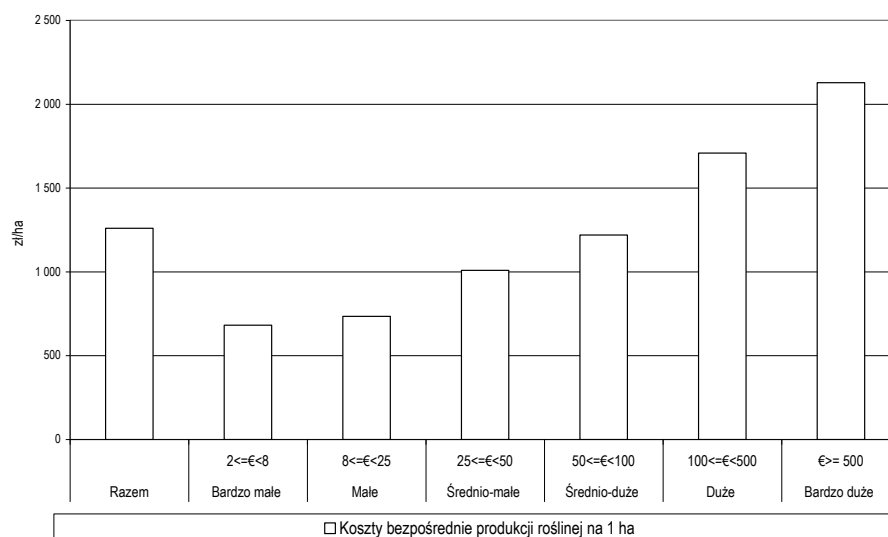
Wykres 51 **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej**

W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto szczególną uwagę zwracają gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro). W ich przypadku udział ten (42%) jest zdecydowanie większy niż ma to miejsce w pozostałych gospodarstwach. Potwierdza to fakt intensywnego wykorzystania przez gospodarstwa największe takich czynników zewnętrznych jak: praca najemna, kredyty (koszty odsetek), a także dzierżawione grunty. Są one więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów niezależnie od sytuacji dochodowej (patrz: Wykres 52).

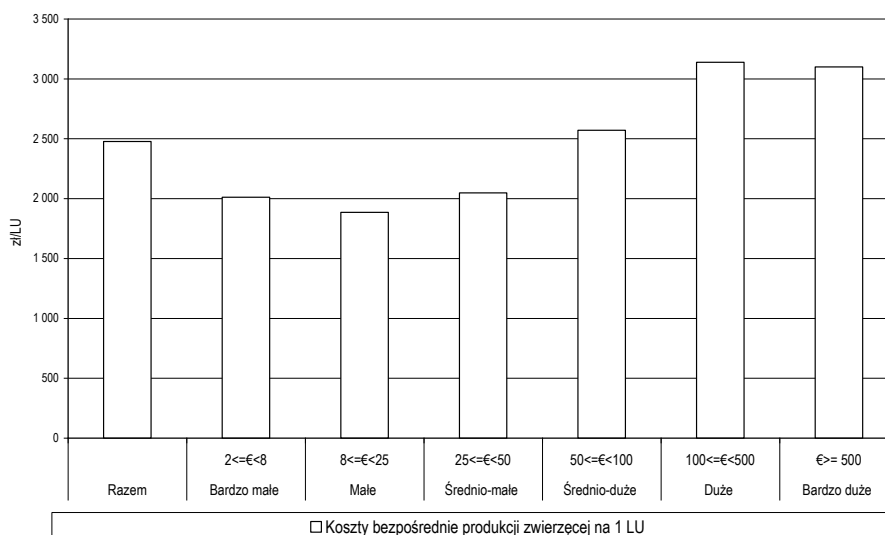
Wykres 52 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej w przeliczeniu na 1 ha rosły w miarę wzrostu siły ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach bardzo małych osiągnęły one wartość 682 zł/ha, natomiast w bardzo dużych ponad 3-krotnie więcej (2 128 zł/ha) (patrz: Wykres 53).

Wykres 53 **Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej**

Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej przypadające na 1 LU były różne w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw i wyniosły średnio 2 477 zł/LU. Najwyższe koszty odnotowano w gospodarstwach dużych – 3 139 zł/LU, natomiast najniższe w gospodarstwach małych – 1 885 zł/LU (patrz: Wykres 54).

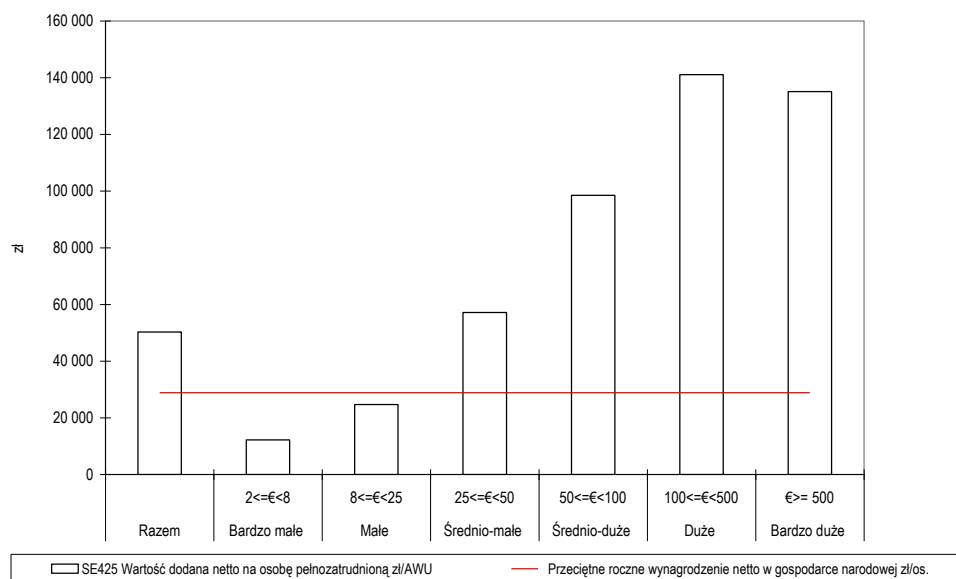
Wykres 54 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W skali analizowanego regionu wartość dodana netto wypracowana w gospodarstwie rolnym przez osobę pełnozatrudnioną była wyższa od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁷. Występują jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach gospodarstw. Granicą jest w tym przypadku 25 tys. euro. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach dużych i bardzo dużych nawet kilkakrotnie), podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 25 tys. euro osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki. W gospodarstwach bardzo małych (poniżej 8 tys. euro) wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła 42,3% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 55).

⁷ Patrz przypis 6 na str. 26

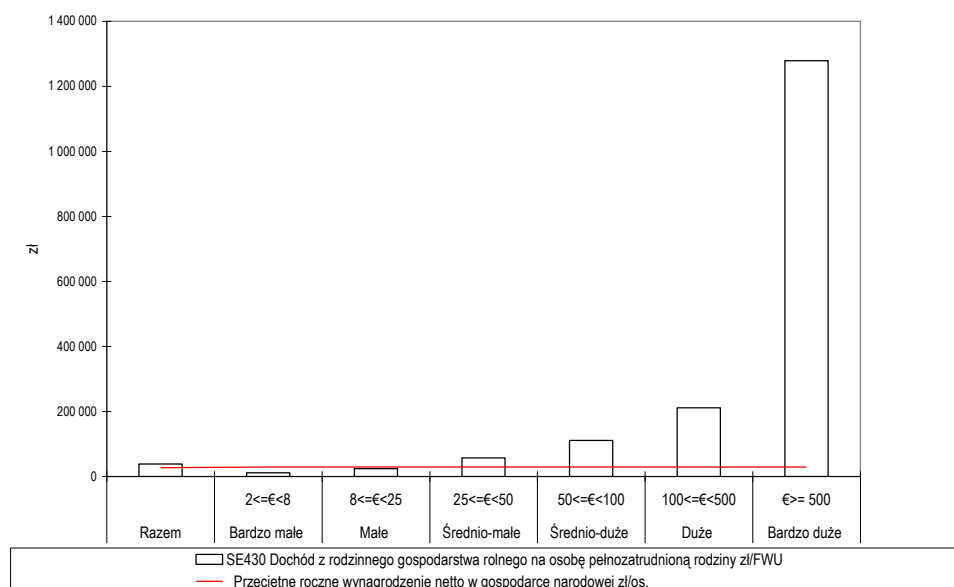
Wykres 55 **Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej**

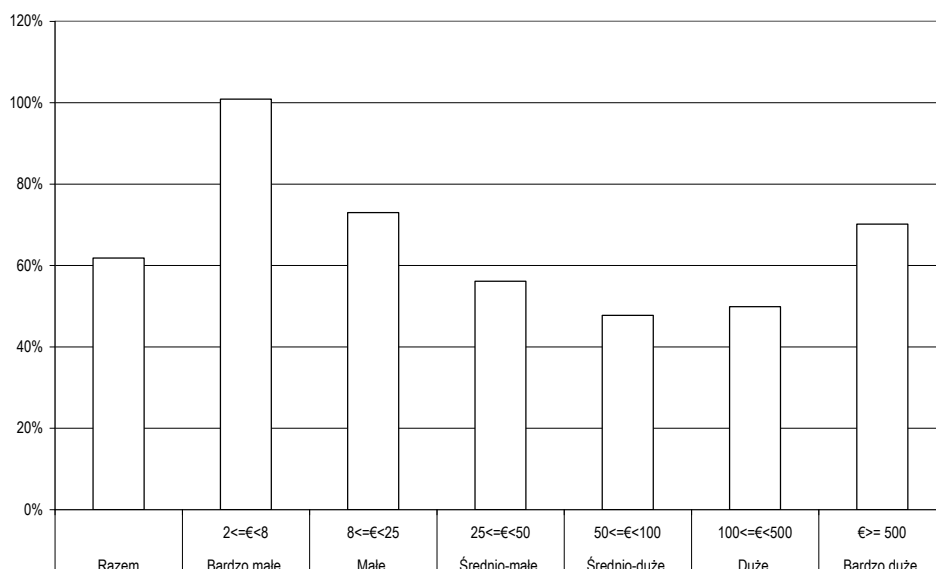
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego pozwala na opłatę pracy członków rodziny rolnika oraz zaangażowanego kapitału własnego, czyli ziemi i pozostałych składników majątkowych gospodarstwa.

Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną, nieopłaconą. Tutaj również granicą jest 25 tys. euro, jednak skala dysproporcji jest zdecydowanie większa. Szczególnie wyraźnie widać to w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany w gospodarstwie jest wielokrotnie (ponad 40 krotnie) większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 56).

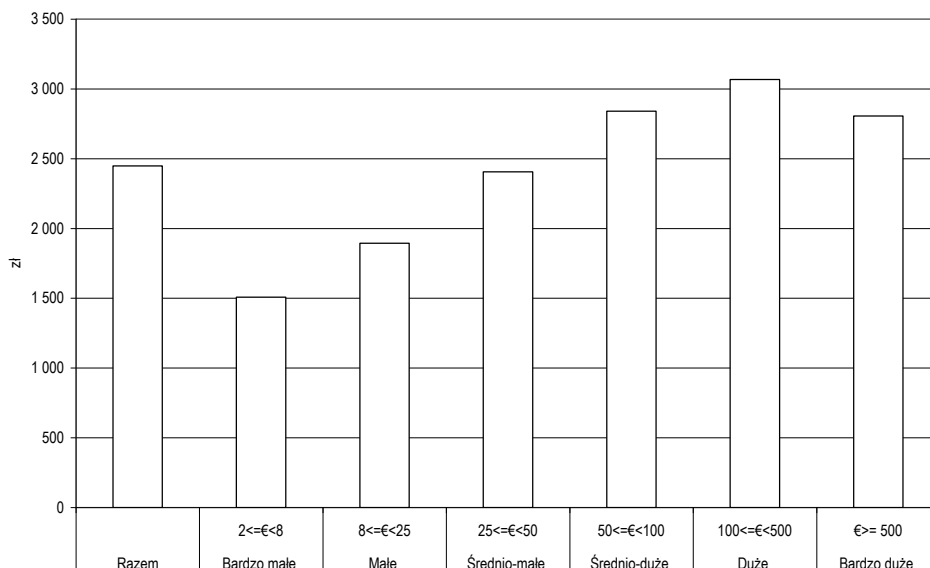
Wykres 56 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

Najmniejszy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie wystąpił w grupie gospodarstw od 50 do 100 tys. euro i wynosił ok. 48%. Dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły więcej niż 100% dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (101%) jedynie w grupie gospodarstw najmniejszych pod względem wielkości ekonomicznej (2 – 8 tys. euro) (patrz: Wykres 57).

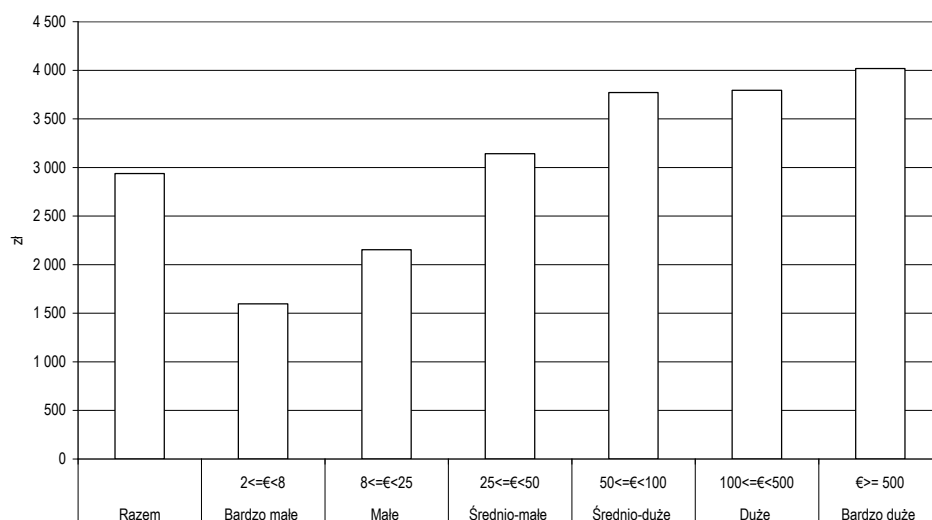
Wykres 57 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez względu na rodzaj własności czynników wytwórczych. Wartość ta rosła wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej od 1 507 zł/ha dla gospodarstw bardzo małych aż do 3 068 zł/ha dla gospodarstw dużych. W gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) wartość ta była niższa ok. 0,3 tys. zł/ha niż w gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro) (patrz: Wykres 58).

Wykres 58 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

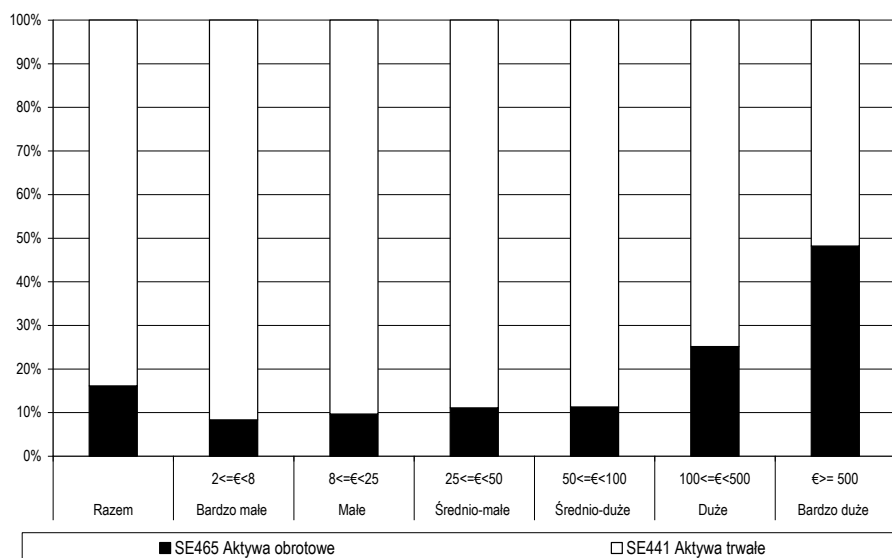
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na jeden hektar własnych użytków rolnych, najlepsze wyniki osiągnęły gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie: duże (3 793 zł/ha) i bardzo duże (4 017 zł/ha). Gospodarstwa najmniejsze uzyskały wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na jeden hektar własnych użytków rolnych ponad dwukrotnie mniejszą (patrz: Wykres 59).

Wykres 59 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

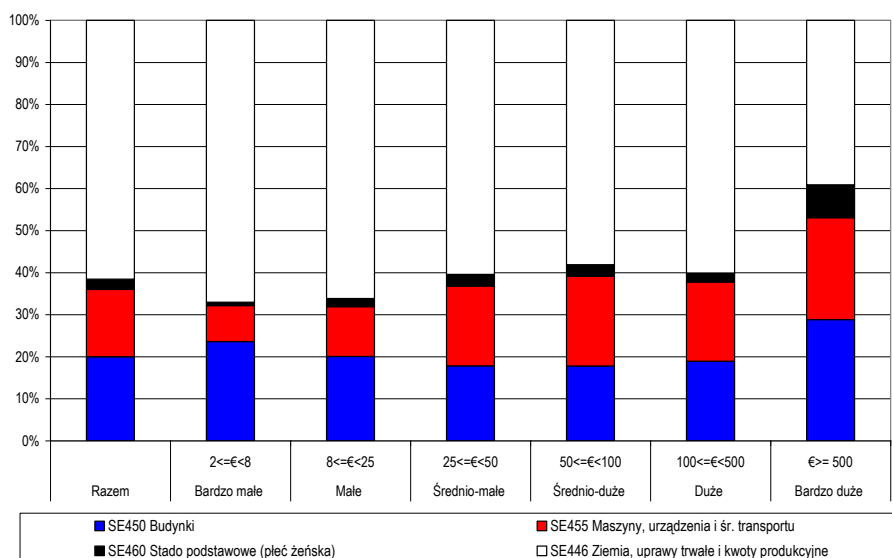
Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmienia się również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 60). Im większe są pod względem ekonomicznym gospodarstwa, tym niższy jest udział środków trwałych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku, gospodarstwa duże były w korzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z wyższym udziałem w tych gospodarstwach majątku dzierżawionego (porównaj: Wykres 39).

Wykres 60 **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

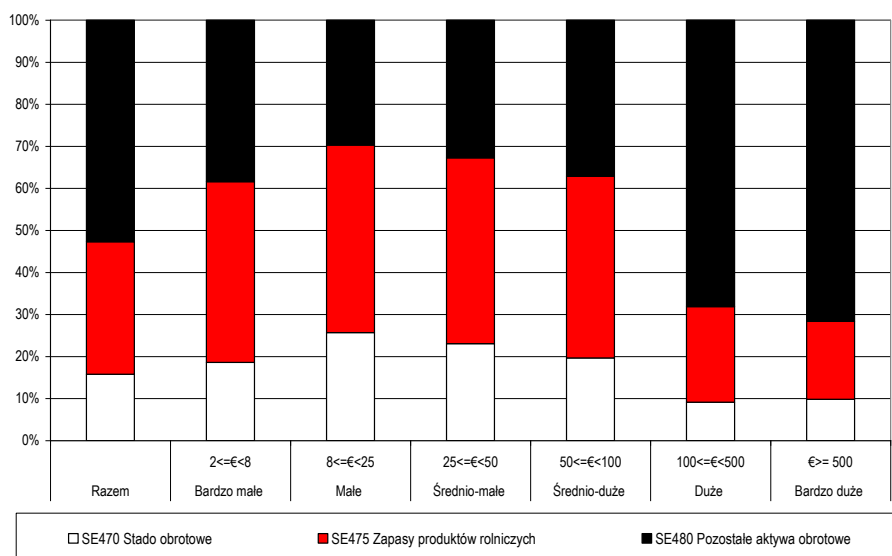
W strukturze aktywów trwałych dominowała wartość ziemi, co związane jest ze zmianą zasad wyceny ziemi własnej (patrz: Wykres 61). Udział budynków malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw (z wyjątkiem gospodarstw dużych i bardzo dużych), wzrost natomiast udział maszyn, urządzeń i środków transportu. Udział ziemi, upraw trwałych i kwot produkcyjnych utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie, jedynie w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro był niższy i stanowił 39,1% wartości aktywów trwałych.

Wykres 61 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

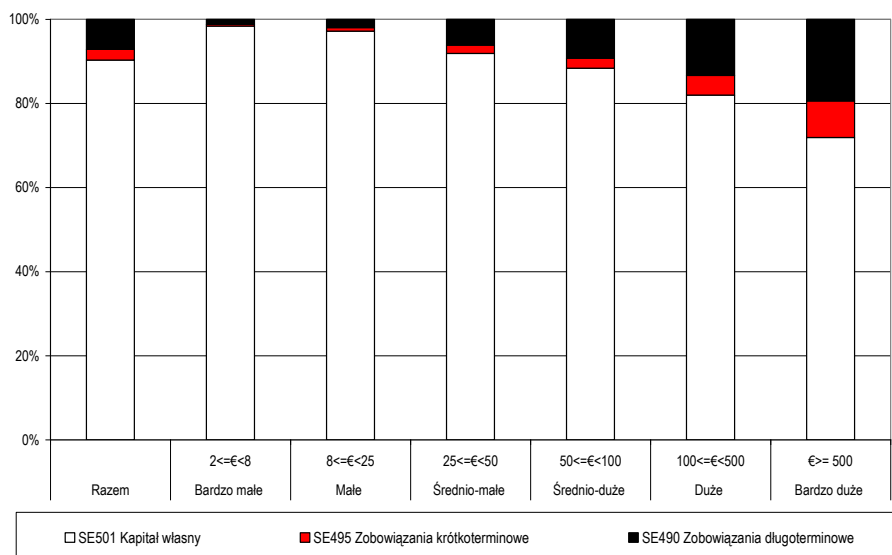
W strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro istotną pozycję stanowiły zapasy produktów rolniczych, natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 100 tys. euro) - pozostałe aktywa obrotowe, których znaczną część stanowiły zapasy z zakupu (patrz: Wykres 62).

Wykres 62 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

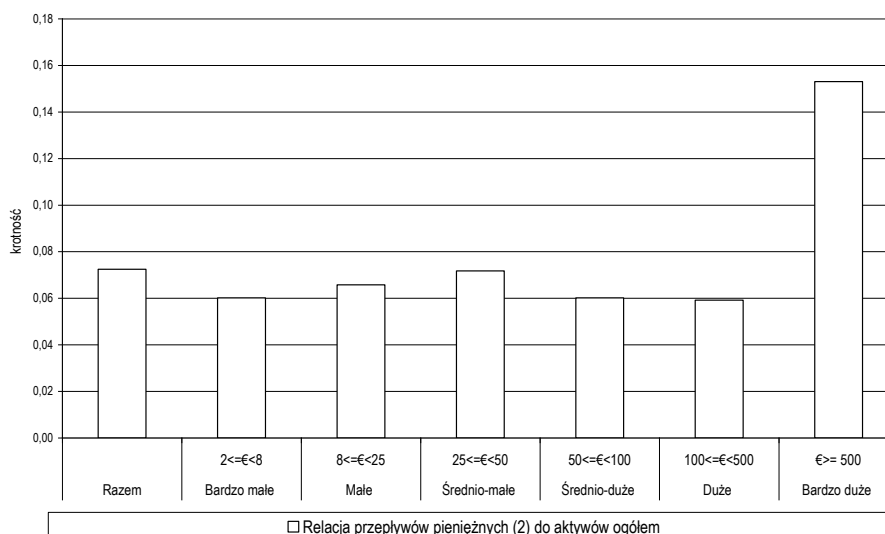
Struktura pasywów wykazuje również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 63). Im większe ekonomicznie są gospodarstwa, tym większy udział kapitałów obcych w finansowaniu majątków. Zadłużenie największych gospodarstw (ponad 500 tys. euro) sięgało niemal 30%, przy czym ponad połowę kapitałów obcych stanowiły kredyty długoterminowe.

Wykres 63 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

Analiza przepływów pieniężnych pozwala na ocenę zdolności gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności operacyjnej i inwestycyjnej. Wykres 64 pokazuje, że pod względem relacji przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów wyróżniają się gospodarstwa bardzo duże, w których wskaźnik ten osiąga wartość 0,15, podczas gdy w pozostałych klasach wielkości ekonomicznej oscyluje on od 0,06 do 0,07.

Wykres 64 **Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

3.3. Wnioski

1. Najwyższą efektywnością gospodarowania wyrażoną wartością dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (10 957 zł/ha) - (patrz: Wykres 27) i gospodarstwa duże, z przedziału wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro (3 068 zł/ha). Efektywność gospodarowania rosła wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, ale tylko do 500 tys. euro. Dla gospodarstw powyżej 500 tys. euro efektywność gospodarowania była niższa i wynosiła 2 805 zł/ha (patrz: Wykres 58). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (1 374 zł) i gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro (1 507 zł/ha).
2. Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (83 890 zł/FWU) (patrz: Wykres 25) oraz gospodarstwa bardzo duże, z przedziału wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro (1 279 020 zł/FWU). (patrz: Wykres 56). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (19 052 zł/FWU) i gospodarstwa bardzo małe o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro (11 419 zł/FWU).
3. Porównując wyniki analizowanych gospodarstw z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej - patrz: Wykres 25 (w 2012 r. wynosiło ono 28 854 zł) zauważamy, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą powyżej przeciętnego wynagrodzenia uzyskały gospodarstwa prowadzące uprawy polowe, chów krów mlecznych oraz zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 25) i gospodarstwa o wielkości ekonomicznej ponad 25 tys. euro SO, przy czym wyraźnie odstawały od grupy gospodarstwa bardzo duże o wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro (patrz: Wykres 56).
4. Wysoki udział dopłat do działalności operacyjnej gospodarstw w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego był szczególnie widoczny w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych (105%) (patrz: Wykres 26). Natomiast analiza gospodarstw według wielkości ekonomicznej pokazała, że gospodarstwa bardzo małe (od 2 do 8 tys. euro) minimalnie przekroczyły 100% udziału dopłat w dochodzie (101%) (patrz: Wykres 57). Jak widać, w gospodarstwach tych uzyskano dochód tylko dzięki dopłatom. Odmiennie sytuacja wyglądała w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 50 do 100 tys. euro, w których udział dopłat wyniósł tylko 48%. W dużej mierze niezależne od dopłat były gospodarstwa ogrodnicze (udział dopłat wyniósł tylko niecałe 14%). Sytuacja dochodowa tych gospodarstw była bardziej uzależniona od rynku.

5. Wysoką efektywnością produkcji charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i w chowie zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 15), oraz gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 25 do 100 tys. euro (patrz: Wykres 46), które dla wytworzenia 1 zł produkcji wydatkowały ok. 0,80 zł. Natomiast najniższą efektywnością produkcji wykazały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych, oraz gospodarstwa bardzo małe (do 8 tys. euro) i bardzo duże (powyżej 500 tys. euro). W tych gospodarstwach koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem przekraczał 0,9 zł (w przypadku gospodarstw bardzo dużych wynosił 0,93 zł, natomiast w przypadku gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych – 0,99 zł).
6. Zaobserwowane różnice w parametrach wynikowych analizowanych grup gospodarstw rolnych wskazują na konieczność przeprowadzania pogłębionych analiz statystycznych w badaniach strukturalnych gospodarstw rolnych.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB